

ANDRÉ VAILLANT (Paris):

LA TRADUCTION VIEUX-SLAVE DES CATÉCHÈSES DE CYRILLE DE JÉRUSALEM.

LA DEUXIÈME CATÉCHÈSE.

On sait que la traduction des *Catéchèses* de Cyrille de Jérusalem est une oeuvre importante de la littérature vieux-slave. Mais l'étude de ce texte a peu progressé depuis l'époque de VOSTOKOV, de GRIGOROVICĀ et de GORSKIJ et NEVOSTRUEV: l'intérêt des philologues s'est concentré sur un seul fragment de manuscrit, les Feuilles de Chilandar de rédaction vieux-slave, qui représentent en effet la copie la plus ancienne et la plus correcte qui nous soit conservée, mais qui ne sauraient, avec leurs deux feuillets mutilés, donner une idée suffisante d'une oeuvre aussi étendue.

Comme GORSKIJ et NEVOSTRUEV l'ont mis en évidence en 1859 dans leur remarquable « Description des manuscrits slaves de la Bibliothèque synodale de Moscou », la traduction slave de Cyrille de Jérusalem est un document de grande valeur: 1^o pour la connaissance de la langue littéraire vieux-slave, de sa grammaire et de son vocabulaire; 2^o pour l'histoire religieuse des Slaves orthodoxes, puisque cette traduction a maintenu à la disposition des théologiens russes un texte fondamental de la patristique que l'Occident catholique avait perdu et qu'il n'a retrouvé qu'au XVI^e siècle, grâce aux Slaves; 3^o pour la philologie chrétienne, puisque le texte de Cyrille de Jérusalem n'est pas établi de façon définitive et qu'il ne peut l'être qu'avec l'aide de la version slave, qui fournit des leçons aussi précieuses que celles des manuscrits les plus anciens.

Cette traduction appellerait une édition complète. Mais c'est là un travail de longue haleine, difficile et coûteux pour qui habite loin de la Russie, où se trouvent tous les manuscrits signalés du texte. Un trop court séjour en URSS en 1930 ne m'a permis de copier ou collationner que le texte d'une Catéchèse, la deuxième, qui est précisément celle dont l'original grec se présente sous les formes les plus flottantes et qui a le plus besoin du témoignage du slave. La publication de cette Catéchèse isolée ne me paraît pas inutile: elle apportera un complément aux données trop fragmentaires des Feuilles de Chilandar, et elle facilitera la tâche au futur éditeur du Cyrille de Jérusalem slave.

I.

LE TEXTE DE LA DEUXIÈME CATÉCHÈSE.

Le texte slave est établi sur les copies que j'ai prises de deux manuscrits: celui de la Bibliothèque synodale n^o 114 des XII^e—XIII^e siècles (S), et celui

de la collection Tolstoj du XIII^e siècle (T). J'ai collationné cinq autres manuscrits: ceux de la Bibliothèque synodale n^o 115 (S¹), du monastère Soloveckij (Sol) et de la Laure de la Trinité Saint-Serge (Tr) de façon complète, plus sommairement celui de la collection Uvarov (U); pour le manuscrit du Musée Rumjancov (R), dont la date tardive (XVI^e—XVII^e siècles) et le caractère aberrant ne me laissaient pas prévoir l'importance, je me suis aperçu trop tard que la collation détaillée que j'en avais faite était insuffisante, et que j'aurais dû en prendre une copie.

Le texte de base est celui du manuscrit de la Synodale n^o 114. Je le reproduis exactement, mais en laissant de côté son système d'accents et de points sur les voyelles; les modifications que je lui fais subir conformément aux principes des éditions critiques sont indiquées par des parenthèses (résolution des abréviations) ou par des crochets (correction des fautes, et la leçon du manuscrit est donnée en note). Des autres manuscrits, je ne signale que les variantes les plus intéressantes, soit pour l'établissement du texte, soit du point de vue de la langue.

Le texte grec est pris à l'édition Toutté reproduite chez Migne, *Patr. gr.*, t. XXXIII, pp. 381—424. Mais comme les éditeurs de Cyrille de Jérusalem ont composé avec les variantes des manuscrits grecs deux textes différents de la deuxième Catéchèse, et que le slave ne correspond en entier à aucun de ces textes, j'ai été obligé de composer à mon tour, avec les leçons qui répondent au slave, un texte nouveau — c'est-à-dire de restituer un texte authentique. Je ne me suis d'ailleurs servi que de leçons attestées, et j'ai évité les restaurations arbitraires, en reportant à l'apparat critique la mention des variantes que suggère le slave. Je n'ai pas cherché à faire de comparaison entre le manuscrit que restitue la traduction slave et les divers manuscrits grecs utilisés par Toutté et Reischl: la parenté du Coislinianus et de l'original du slave, reconnue par Grigorovič, ne fait pas de doute, mais il n'est pas possible d'en tirer systématiquement parti avec les indications trop incomplètes des éditions sur le texte du Coislinianus.

LISTE DES ABRÉVIATIONS.

S = manuscrit de la Bibliothèque synodale n^o 114 (XII^e—XIII^e s.).

Sol, Tr, U = manuscrits dérivés de S (XV^e—XVI^e s.).

S¹ = manuscrit de la Bibliothèque synodale n^o 115 (XVI^e siècle).

T = manuscrit de la collection Tolstoj (XIII^e s.).

R = manuscrit du Musée Rumjancov (XVI^e—XVII^e s.).

Chil. = Feuilles de Chilandar (XI^e s.).

Sl = traduction slave et manuscrit grec qu'elle restitue.

Coisl(inianus), Ottob(onianus I), Roe, Mon(acensis I) = principaux manuscrits grecs.

Signes typographiques:

() = *a*) lettres ajoutées dans la résolution des abréviations du slave; *b*) variantes du texte grec (petits mots: article, etc.) qui n'intéressent pas la traduction slave.

[] = à supprimer.

<> = modifications du texte du manuscrit de base (S): corrections ou additions.

L'astérisque * marque la pagination du manuscrit S.

Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν
Κυρίλλου
ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων
Κατηγήσεις.¹

Κατήχησις β' φωτιζομένων ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιήλ· (Ezech., XXXIII, 11) «Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ», καὶ τὰ ἐξῆς.

I. Δεινὸν ἢ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη (τῆς) ψυχῆς ἢ παρανομία, ὑποτέμνουσα (μὲν) αὐτῆς τὰ νεῦρα καὶ πυρὸς αἰωνίου γιγνομένη παραίτιος. Κακὸν αὐτεξούσιον, βλάστημα προαιρέσεως. Καὶ ὅτι (γε) αὐτοπροαιρέτως ἁμαρτάνομεν λέγει πού σαφῶς ὁ προφήτης· (Jerem., II, 21) «Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἢ ἄμπελος ἢ ἄλλοτριά;» Ἡ φυτεία καλή, ὁ καρπὸς κακός· ἐκ προαιρέσεως τὸ κακόν, ὁ φυτουργὸς ἀναίτιος. Ἡ δὲ² ἄμπελος κατακανθήσεται πυρὶ, ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφύτεύθη καὶ³ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν ἐκ προαιρέσεως. (Eccles., VII, 30) «Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστήν, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς». (Ephes., II, 10) «Αὐτοῦ γάρ⁴ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς», φησὶν ὁ ἀπόστολος. Ὁ μὲν οὖν⁵ κτίστης ἀγαθὸς ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὸ δὲ καλῶς κτισθὲν ὑπ' αὐτοῦ εἰς πονηρόν⁶ ἐτράπη αὐτοπροαιρέτως.

Δεινὸν ἢ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον· δεινὸν τῷ κατέχοντι, εὐίατον τῷ πιστεύοντι. Ὑπόθου μοι κατέχειν ἐν χειρὶ τινα τὸ πῦρ· ἕως κατέχει, φλέγει ὁ

¹ Une famille de manuscrits slaves présente le titre: «Dix-huit instructions (= catéchèses) et controverses à l'adresse des Juifs». — ² δὲ devait manquer dans Sl. — ³ Sl «ayant été plantée, elle fructifia». — ⁴ γάρ manque dans Sl (il a dû être rajouté dans les mss. grecs d'après le texte de l'Écriture). — ⁵ Sl suppose l'asyndète, ou μὲν sans οὖν (et plus loin ἀγαθός sans ὧν). — ⁶ πονηρόν Coisl., var. πονηρίαν.

Күрилла
архнп(н)с(коу)па Гер(оу)с(а)лимьска
оученига і пьрѣнига¹ къ Жидомъ ѿи.

Fol. 1^r

Оглашении · к · просвѣшт(а)е(м)ымъ² въ Гер(оу)с(а)л(н)мѣ, и о покаянии и Fol. 8^v
о оставании грѣховъ³ · и чьтении отъ пр(о)рока Низкиила · Живъ азъ, гл(а-
голю)тъ г(оспод)ъ, яко не влоу⁴ съмьр'ти грѣшныча, и прочи.

І. Люто и⁵ грѣхъ, и неджгъ тажкь д(оу)ши закон(о)прѣстоупнии⁶, прѣ-
сѣкаа (е)и⁷ жиы и огна вѣчна⁸ бываа винокытъ. Зло самовластьно⁹, проза-
вении самовольно. П¹⁰ шкожи самовольнѣ¹¹ съгрѣшамъ гл(аголю)тъ кдѣ шѣѣ
10 пр(о)р(о)къ¹² · Пъзъ же насадихъ тѣ винограда плодѣнта въсего истиньна · како
прѣкрати сѣ¹³ въ горестъ винограда тоужди¹⁴; Бадъ добръ, плодъ зълъ ·
изволинимъ злое, садителъ биз вины. Биноградъ¹⁵ съжъжетъ сѣ огньмъ, пони-
жи на бл(а)го[и] сажденъ¹⁶ быкъ* на зѣло плодъ сътвори отъ изволинниа. Сътво- Fol. 9^r
ри бо в(ог)ъ чл(о)в(ѣ)ка права, по Юклансастоу, и ти възискаша мысли многъ¹⁷.
15 Того ѿсмъ сътворени¹⁸, създани на дѣла блага, речи ап(ост)ола. Зиждатель
благъ на дѣла блага съзъда, нъ добр(ѣ) съзъдан(о)и нмъ¹⁹ на зло прѣкрати
сѣ самовольствомъ.

Люто и²⁰ грѣхъ, нъ не безъ ист(ѣ)л(н)ниа²¹ · люто държаштоуоумоу²² сѣ иго,
благонствѣно²³ вѣроушштоуоумоу. Съкажи ми държашта въ роуцѣ ітера²⁴

¹ оучениѣ ѿ прѣниѣ S¹ (sans ѿи): lire sans doute оучени(н) і пьрѣни(н) ... ѿи; T et R ont des titres différents: T книги Күрилла Гер(оу)с(а)л(н)мьскаго, R ѿжи въ с(вѣ)-
тыхъ ... Күрилла ... слово д(оу)шнпблзно. — ² просвѣщамъ TR, просвѣшти-
нимъ SS¹; cf. Cat. IV (Chil. II r¹, 1—2). — ³ Tremplace la suite du titre par la formule
ѿи блѣки шѣи. — ⁴ влоу S, влѣ Sol, влоу S¹ Tr, хоуцл U. — ⁵ ість T, etc. — ⁶ за-
конопрѣступнии TR, законопрѣстоупниемъ S¹, закона прѣстоупнии S Sol. —
⁷ ѿ жиы S (и от. Sol), жиы ѿи T, жиы іѣ R. — ⁸ вѣчна ST, вѣчна^{ro} Sol
(avec го d'une autre epetre), вѣчнаго R Tr. — ⁹ самославно T. — ¹⁰ ѿ TR. —
¹¹ самохотѣнѣ TR, qui peut être la leçon primitive. — ¹² прѣкъ іѣк TR (une note
marginale de R renvoie à Isaïe, V, qui n'est pas le texte exact, mais qui est la source
de Jérémie, II, 21). — ¹³ ѿвратѣ TR. — ¹⁴ тоужди S Sol Tr (тѣжи S¹, тѣжди U):
виноградосъ шюжи T (sûrement altéré de виноградъ стоужди), виноградъ сѣ R. —
¹⁵ ѿ виноградъ R, qui répondrait au grec ἡ δὲ ἀμπέλος, mais T s'accorde avec S. —
¹⁶ на блгои сажденъ S (насажденъ Sol), на блго насаженъ T, на блго сажденъ R. —
¹⁷ мысли многъ R Tr, мыслимно S¹. — ¹⁸ ѣстѣ сътворени R, створени істе T. —
¹⁹ добрѣ съдан'ноі ѿ R: добрѣ съдани и мъ T, добро създани и мъ S (имы Sol,
създаниѣ U), avec и мъ sans doute compris comme participe passé. — ²⁰ ість T Tr S¹, і Sol
(avec le signe ² qui paraît rajouté). — ²¹ іцкланіа T, ісцѣленіа R: іствлѣниа S. —
²² -шмъ T S¹, -шмоу R. — ²³ благонствѣно S Sol Tr (-іствлѣно U, -іствлѣно S¹),
-ісцѣлно R, блгоіцѣленно T. — ²⁴ ітера къ рѣцѣ T, іцѣно къ рѣцѣ R.

ἄνθραξ· ἀπόθου τὸν ἄνθρακα, καὶ συναπέθου τὸ φλέγον. Εἰ δέ τις νομίζει μὴ κατακαίεσθαι ἁμαρτάνων, τούτῳ λέγει ἡ Γραφή· (Προν., VI, 27) «Ἀποθήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακάνσει;» Καὶ ἡ ἁμαρτία τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς ὑποτέμνεται, συντριβεί τὰ ὀστέα τῆς διανοίας, ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς.

II. Ἄλλ' ἔρει τις· τί ποτε (ἄρα) ἐστὶν ἡ ἁμαρτία; ζῶν ἐστὶν, ἄγγελός ἐστι, δαίμων ἐστὶ; τί ἐστὶ τὸ ἐνεργοῦν; Οὐκ ἐστὶν ἐχθρὸς ἐξωθεν ἐπεισαγόμενος, ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. (Προν., IV, 25) «Ὅρθά βλέπε τοῖς ὄμμασί σου», καὶ οὐκ ἐστὶν ἐπιθυμία. Κάτεχε τὰ σὰ καὶ μὴ αἶρε τὰ ἀλλότρια, καὶ ἀρπαγὴ κεκοίμηται. Μνημόνευε τῆς κρίσεως⁷, καὶ οὔτε πορνεία οὔτε μοιχεία οὔτε φόνος ἰσχύει παρὰ σοί. Ὅταν δὲ ἐπιλάθῃ τοῦ Θεοῦ, τότε λοιπὸν ἄρχη πηγάζειν πηγὰς κακῶν.

III. Οὐ μόνον δὲ τούτου σοί⁸ ἀρχηγὸς (εἶ), ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὑποβολεὺς ἀρχηγὸς ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει πᾶσιν ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθομένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· (Eccles., X, 4) «Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιαζόντος ἀναβῆ ἐπὶ σέ, τόπον σου μὴ ἀφῆς». Ἀπόκλεισον τὴν θύραν καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ βλάψει σε. Ἐὰν δὲ δεῖξῃ τὸ σπέρμα τῆς ἐπιθυμίας, αὔξει διὰ τῶν λογισμῶν⁹, ῥίζας βάλλει, ἐκδεσμεῖ¹⁰ σου τὴν διάνοιαν, εἰς βόθρον φέρει κακῶν. Ἀλλὰ πολλάκις

⁷ Si « le jugement dernier ». — ⁸ Touttée τούτου σύ, Coisl. τοῦτό σοι; malgré une lacune dans les mss., Si atteste nettement σοί, et cf. dans l'autre version οὐ μόνος δὲ σύ καθέστηκας τοῦ πράγματος ἀρχηγός. — ⁹ Si « par la pensée », sing., supposant sans doute διὰ τὸν λογισμόν (Coisl. τὸν λογισμόν, sans διά). — ¹⁰ Si répond à ἐκδεσμεῖ plutôt qu'à la variante καταδεσμεῖ (καταδεσμεύει).

огнь · дондеже съдръжитъ²⁵, жежеть згль · отьложи²⁶ згль, и съотьложилъ иси
полаштѣ²⁷. Иште ли кто мнѣти не иждивати сѧ съгрѣшала, сѧмоу гл(аголь)тъ²⁸
книгы · Бъложитъ ли кто огнь въ лоно, а²⁹ ризъ не съжъжеть³⁰; И грѣхъ жи-
лы д(оу)шьныа³¹ прѣкрѣзати, съкроушати кости оумьныа, прикрывати³²
скѣтълость д(оу)шевноуѣж.

II. Нъ речеть нѣкто · что оубо исть грѣхъ; зкѣрь* ли исть, анг(е)ль ли исть, Fol. 9^v
бѣсъ ли исть; что исть дѣнствѣ(ан)³³; И исть врагъ извѣноу наводимъ, нъ
прозвѣлъ³⁴ зъла растоуши отъ тебе. Правѣ гл(аголь)тъ очима твоима, (и)³⁵ и исть
похоти. Дыр'жи свои и не възьми чужжего³⁶, и грабанинн³⁷ оуспѣ³⁸. Поминан
10 соудъ страшнын, и ни любодѣаннѣ ни прѣлюбодѣаннѣ ни оубнство можетъ
[быти] оу тебе³⁹. Югда же заоудеши в(ог)а, то оуже начьнешн истачати источь-
ники з'лы⁴⁰.

III. Не тьчыж⁴¹ же себѣ... ти⁴² начаткѣ диаволю. Бълагають въскѣмъ онъ,
нъ не обладаеть⁴³ не покарюшгими сѧ. Сего ради гл(аголь)тъ ѣкиснасть⁴⁴.
15 Иште д(оу)хъ владоуштаго възидеть на тѧ, мѣста си не остави. Затвори
двери, и оудали⁴⁵ отъ себе, и не вреднѣ тебе. Иште же ли⁴⁶ примешн сѣма
похотьном, растеть мьслинѣ, коренин⁴⁷ поуститъ, и*звѣжеть⁴⁸ ти помьслы, Fol. 10^r
въ амоу ведеть⁴⁹ зъль. Нъ многашды гл(аголь)шин⁵⁰ · вѣрнѣ исьмъ, и не

²⁵ дондеже съзидаетъ · жьжеть згль T, дон'деже съгоритъ жгль R: trace d'une altération ancienne dans l'archétype de T et R (съжизаетъ pour съдръжитъ?). —
²⁶ ѡложи T. — ²⁷ полаштѣ S Sol Tr U: lire sans doute палащѣ T S¹, transitif (R ѡложитъ згль, тогда ѡложитъ и горячестъ его; pour l'abstrait горячестъ, cf. г. горячестъ). —
²⁸ гл(аголь)тъ R. — ²⁹ I T, въ иѣдрѣ и R. — ³⁰ не сожъжеть ли T. — ³¹ д(оу)шьныа S Tr (д(оу)ше-
ныа Sol), д(оу)шечныа S¹, д(оу)шечныа T, грѣховныа R. — ³² прикрывае R. — ³³ дѣнствѣ
мъ S Sol Tr, дѣнствѣа S¹ U, дѣнство его T, что ѣ дѣнствѣа его R. — ³⁴ прозвѣлъ R. —
³⁵ I T, om. S, etc. — ³⁶ чужжего S, etc., T R, чужаго S¹. — ³⁷ грабенинѣ T, ибѣ оутрабенинѣ
R. — ³⁸ скопнѣтъ T R. — ³⁹ мѣжеть въ тѣбѣ R, прекожеть тебе T (l'emploi absolu de
мошти calquant ισχυειν a été supprimé de façon indépendante dans S et T). Après тебе,
T présente l'addition: поминаи пламени ѡгна негасимаго, I в(ог)атаго I ждикъша всѧ
лѣта въ весельи, I въ пламени мучима I капла водныа желяюща · I тако здержиси
себе ѡ пнианства. Югда же, etc. — ⁴⁰ Ainsi dans S, etc. (источати S¹, злыи Sol):
Источники истачати злы T, источати волѣ источникы R (avec злы rajouté à la suite
au-dessus de la ligne; волѣ peut être altéré de водѣ, qui s'expliquerait par une réminis-
cence d'expressions de l'Écriture comme источникъ воды Jean, IV, 14); il faut com-
prendre S з'лы comme génitif pluriel de зъль (cf. зъли тѡв хакѡв 10, 15, etc.), ou bien
le corriger en з(ъ)ль (cf. l. 18). Après злы, T a une lacune jusqu'à сего рѧ (l. 14). —
⁴¹ токъмо R. — ⁴² себѣ · ти S Sol, etc., собѣ · тѣи R (la dernière lettre très raturée):
lacune d'une ligne environ dans l'archétype de tous les manuscrits slaves, avec ти qui ne
peut représenter que la fin d'un mot mutilé. — ⁴³ обладаеть S Tr, ѡбладаеть Sol (mais
le ѣ a été rajouté): ѡбладаеть S¹ U R, qui peut être la leçon primitive. — ⁴⁴ ѣкиснасть
г(аголь)тъ T. — ⁴⁵ I оудали I T. — ⁴⁶ аще ли же T R (ordre des mots usuel), аще ли S¹. —
⁴⁷ I коренинѣ T. — ⁴⁸ и*звѣжеть S, etc. (cf. Supr. 79, 22—23 и*звѣзакъши ѡ), и взатъ
же S¹: I скажеть T R. — ⁴⁹ въведеть R, въ ѣмѣ же въведеть T. — ⁵⁰ но рѣши же T.

λέγεις· πιστός εἶμι, καὶ οὐ περιγίνεται μου δαίμων. Καὶ πέτραν ἔρρηξε πολλάκις ῥίζα εὐρεθείσα. Μὴ δέξῃ τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαρρήσσει¹¹ τὴν πίστιν. Πρὶν (ἦ) ἀνθήσῃ, πρόρριζον ἔξελε τὸ κακόν· μὴ πέλυκας¹² ὕστερον καὶ πῦρ πολυπραγμονήσης¹³. Ἀρχόμενος ὀφθαλμιᾶν, θεραπεύου¹⁴ κατὰ καιρὸν, ἵνα μὴ... τυφλωθεῖς¹⁵ τότε ζητήσης τὸν ἰατρόν.

IV. Ἀρχηγὸς μὲν οὖν ἁμαρτίας ὁ διάβολος, γεννήτωρ τῶν κακῶν. Ἰησοῦς εἶπεν ὁ Κύριος, οὐκ ἐγὼ· αὐτὸς εἶπεν περὶ αὐτοῦ· (I Jean, III, 8)¹⁶ «Ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει». Πρὸ α τοῦ ἡμαρτεν οὐδεὶς. Ἡμαρτε δὲ οὐκ ἐκ φύσεως τὸ ἁμαρτάνειν λαβὼν, ἐπεὶ ἀνατρέχει ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κατασκευάσαντα· ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς διάβολος γέγονεν, ἐκ τῆς πράξεως λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος ὢν διάβολος ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν, ἀγαθὸς ὢν¹⁷ Θεοῦ ὑπηρετῆς γέγονε Σατανᾶς· ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν διάβολον ἐρμηνεύει¹⁸. Οὐκ ἐμὰ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλὰ ὠφελήθημεν παρὰ Ἰεζεκιήλ· ἐκεῖνος γὰρ λαβὼν θρῆνον¹⁹ ἐπ' αὐτὸν λέγει· (Ezech., XXVIII, 12–13) «Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώματος²⁰ ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθης». Καὶ μετ' ὀλίγα· (Ezech., XXVIII, 15) «Ἐγεννήθης ἄμωμος²¹ ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἕως οὗ²² εὐρέθη (τὰ ἀδικήματα) ἐν σοί²³». Οὐκ ἔξωθεν ἐπισυνήχθη²⁴· ἐγέννησας τὸ κακόν. (Ezech., XXVIII, 16–17) «Καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης, καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἐρριψά σε». Ὁ Κύριος²⁵ ἐν Εὐαγγελίοις λέγει· (Luc, X, 18) «Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα ἐπὶ τὴν γῆν». Βλέπεις παλαιὰν συμφωνίαν πρὸς καινὴν²⁶. Οὗτος ἐκπεσὼν²⁷ συναπέστησε²⁸ πολλούς· οὗτος ἐμβάλλει²⁹ τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθόμενοις· ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ πᾶν εἶ τι

¹¹ Var. διαρρήξει: Sl «de peur qu'il ne déchire». — ¹² Le singulier de Sl peut résulter d'une altération. — ¹³ Var. πολυπραγμονῆς, Coisl. πολυπραγμονεῖ: l'imperfectif du slave peut répondre à μὴ . . . πολυπραγμονεῖ, mais aussi au subjonctif aoriste. — ¹⁴ Var. ἰατρούου. — ¹⁵ Sl «de peur que devenu peu à peu aveugle» = ἵνα μὴ κατὰ μικρὸν τυφλωθεῖς, variante non signalée (mais cf. la variante κατὰ καιρὸν μικρὸν), qui peut être la bonne leçon. — ¹⁶ Dans les Épîtres, mais citation des paroles du Christ, Jean, VIII, 44. — ¹⁷ Sl «le bon serviteur» (= ὁ ἀγαθός, sans ὢν), mais il peut s'agir d'une altération du texte slave. — ¹⁸ Sl «car Satan s'interprète diable», traduction indépendante de la variante (εἰς τὸν ἀντικείμενον) ἐρμηνεύεται. — ¹⁹ Var. θρῆνους (le singulier du slave ne prouve rien). — ²⁰ ὁμοιώματος Coisl., var. ὁμοιώσεως (texte de l'Écriture), ὁμοιότητος. — ²¹ Le slave (altéré) suppose une leçon fautive μῶμος «blâme» plutôt que ἄμωμος. — ²² Var. ἄχρις οὗ. — ²³ Lacune dans Sl, mais la conservation du singulier «a été trouvé» indique qu'elle n'est pas d'origine slave. C'est cette lacune de l'original grec qui a dû entraîner l'altération *μῶμος; elle devait être de plusieurs mots: d'après les variantes des mss., on pourrait conjecturer: ἕως οὗ εὐρέθη (τὰ ἀδικήματα) ἐν σοί. Εὐρέθη) ἐν σοί. — ²⁴ Sl «est venu se rassembler», répondant à Coisl. ἐπισυνήχθη plutôt qu'à la variante banale ἐπεισηνέχθη (Cyrille pense à la «multitude des iniquités» qui a rempli le cœur de Satan, cf. Ezech., XXVIII, 16–18). — ²⁵ πάλιν manque dans Sl, comme dans le Codex Monacensis du X^e s. — ²⁶ Sl présente la leçon fautive de Coisl., pour Παλαιᾶς συμφωνίαν πρὸς Καινὴν. — ²⁷ Sl répond à ἐκπεσὼν plutôt qu'à la variante πεσὼν. — ²⁸ Sl «a séduit avec lui», supposant peut-être une altération συνηπάτησε. — ²⁹ Var. εἰσβάλλει.

прѣдолѣють ми вѣстѣ. И камень развержеть многашьдѣ корень⁵¹ обрѣтъ сѧ⁵².
 Н(е) приѣмла(н)⁵³ сѣмене, (е) да⁵⁴ расторгнеть вѣроу. Прѣже даже не въцвѣтеть⁵⁵,
 не корене изьми злои · не ишти послѣже секыры и огъа⁵⁶. Ндчѣнъ очима болѣти,
 5 крачоуи сѧ⁵⁷ въ вѣрма, да не по млоу ослѣпнѣвъ⁵⁸ тѣгда начьнешн крача
 искати⁵⁹.

IV. Начальникъ оубо грѣхоу есть диволь, родитель зльмъ⁶⁰. І(исоу)с
 рече г(оспод)ь, а не азъ · самъ рече о немъ · Ико не прѣка диволь съгрѣ-
 шантъ. Прѣже иго не съгрѣши никтоже. Съгрѣши же не отъ нествѣта съгрѣ-
 ш(а)ти приѣмъ⁶¹, а възрашталъ сѧ бы⁶² грѣхъ на створѣшааго · нѣ добра
 10 створенъ диволь бысть⁶³, отъ дѣланиа приѣмъ прозвѣланиа. Прохан-
 г(е)ль сы⁶⁴ диволь * нариче сѧ отъ оваждениа, бл҃гы⁶⁵ б(ог)оу слоужитель Bol. 10^v
 бысть Сотона · Сотона⁶⁶ бо диволь съказантъ сѧ. Не мѡа соутъ си оуче-
 ниа, нѣ пользѣвани⁶⁷ быхомъ отъ Низекн(ил)а⁶⁸ · онъ бо приѣмъ плачь о немъ
 га(а)голи(т)ь · Ты отъпечатъств(о)⁶⁹ подобна въ рани б(о)жни роди сѧ. И по
 15 малѣ · Роди сѧ и(оро)кы⁷⁰ въ дѣи своа, дондѣже обрѣте сѧ въ тѣбѣ. Не
 изьноу прибѣра сѧ · роди злои. И за грѣхы твоа оуазкенъ бысть, и на землю
 съвѣргоу тѣ. Г(оспод)ь въ Бр(а)нг(е)ли га(а)голи(т)ь · Бидѣхъ Сотону
 ико⁷¹ мѣлнню съ небеси на землю падъшоу⁷². Бидиши⁷³ вѣтѣхом съгласни
 къ нокоуоумоу⁷⁴. Съ спадѣ многы прѣлѣсти съ собою · съ вѣлагантъ
 20 похоти слоужашти⁷⁵ иго · отъ сего любодѣани(е) и прѣлюбодѣ-
 ни(е)⁷⁶ и вси иже зло · снмъ прадѣдъ нашъ ослѣшанимъ паде⁷⁷, и въ раа

⁵¹ многожды корень Т. — ⁵² ѡбрѣтъши сѧ R (gérondif fixé de type russe). —
⁵³ не приѣман Т R, ни приѣмали S, etc. (ни прѣѣмла сѣмѣни S¹). — ⁵⁴ нѣ да S, sûre-
 ment corrigé de не да, altération connue de еда: да не Т R. — ⁵⁵ въцвѣтеть S, etc.
 (въцвѣтеть Тг): ѡцвѣтеть Т, ѡцвѣтѣтъ R. — ⁵⁶ не ишти Т, и не ишти ѡпослѣ
 секыры ѡгъа R: lire peut-être секыр(ъ) и огъа. — ⁵⁷ лѣккѣ сѧ Т (lacune d'une ligne
 dans R). — ⁵⁸ ослѣпнѣвъ Тг U. — ⁵⁹ Aprés Іскати, Т a une lacune jusqu'à гѣ въ нѣдѣнѣльи
 (l. 17). — ⁶⁰ зльмъ Sol, зломъ Тг R, зломъ S¹ (S зльмъ peut être le datif pluriel de
 l'abstrait зль). — ⁶¹ съгрѣшити приѣмъ S, etc., прѣе съгрѣшати R. — ⁶² бы сѧ U. —
⁶³ быль дѣвѣ R. — ⁶⁴ былъ R. — ⁶⁵ On peut conjecturer бл҃гъ сы = ἀγαθὸς ὢν. —
⁶⁶ Сатана R. — ⁶⁷ Pour пользѣвани, mais sans doute mal compris (пользѣвани Sol):
 пользѣвани S¹. — ⁶⁸ нѣзекнѣла S¹, нѣзекнѣ S Sol Тг U. — ⁶⁹ отъ печатъства S, etc. —
⁷⁰ прѣкы S, etc., altération de порокъ plutôt que de вѣс порока = ἄμωμος. — ⁷¹ акы Т. —
⁷² спадъшоу Т R (et на землю manque dans R, comme dans le texte de l'Évangile):
 Luc, X, 18 падъша, var. съпадъша, et падъшоу Nik. par attraction de мѣлннѣ. —
⁷³ вѣдиши ли R; Т remplace cette phrase par: арханг(е)ль створенъ бл(а)гъ, іако-
 леннѣмъ вѣс(т)ь Сотона, іже і дѣвѣоль сказаітъ с(ѧ). Съ спадѣ, etc. — ⁷⁴ нокомъ
 Sol, etc. — ⁷⁵ слоужашти⁷⁵ иго S, etc. (слѣжащѣмъ імъ S¹), послушаюци⁷⁵ иго
 Т R. — ⁷⁶ любодѣани · і прѣлюбодѣани Т R: любодѣаниа · и прѣлюбодѣаниа S
 (mais S¹ прѣлюбодѣаниѣ). — ⁷⁷ Aprés паде, Т a une lacune, jusqu'à съ что оубо (4, 2).

κακόν· διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν, καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως φέροντος καρπὸν ἀκανθοφόρον ἔσχεν γῆν.

V. Τί οὖν; ἔρεϊ τις ἀπολώλαμεν; Ἡ ἁμαρτία δεινὸν καὶ οὐκ ἔστι σωτηρία; πεπτώκαμεν καὶ οὐκ ἔστιν ἀναστήναι; ἐτυφλώθημεν καὶ οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι; χωλοὶ γεγόναμεν καὶ οὐκ ἔστιν ἀρτιποδῆσαι³⁰; ἵνα δὲ συντόμως εἴπωμεν, ἀπεθάνομεν· οὐκ ἔστιν ἀναστήναι³¹; Ἔρα ὁ τὸν Λάζαρον τὸν τετραήμερον ἐγείρας τὸν ὀδωδῶτα οὐ δύναται ἀναστήσαι; Ὁ³² τὸ τίμιον αἶμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας οὐ δύναται ἡμᾶς ῥύσασθαι τῆς ἁμαρτίας; Μὴ ἀπογνώμεν ἑαυτούς, ἀδελφοί, μὴ ῥίψωμεν ἑαυτούς· ὡσπερ τι δεινὸν ἔστι μὴ πιστεύειν εἰς μετάνοιαν. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ³³ τὴν σωτηρίαν προστίθῃσι τὰ κακά, ὁ δὲ τὴν ἰατρειάν ἐλπίσας εὐμαρῶς (τὸ) λοιπὸν³⁴ ἑαυτοῦ φεῖδεται. Ληστής³⁵ ὁ μὴ δωρεὰν προσδοκῶν εἰς ἀπόνοιαν αὔξει, ἐλπίσας δὲ εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Εἶτα ὄφρις μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποθησόμεθα³⁶ τὴν ἁμαρτίαν; Καὶ ἀκανθώδης γεωργηθεῖσα γῆ εἰς καρποφόρον μετέβαλεν³⁷, ἡμεῖς δὲ διδασκόμενοι οὐ βελτιωσόμεθα; Ἐπιδέχεται ἡ φύσις τὴν σωτηρίαν, ζητεῖ δὲ τὴν προαίρεσιν.

VI. Φιλάνθρωπος ὁ Θεός, καὶ φιλάνθρωπος³⁸ οὐκ ὀλίγον. Μὴ εἴπῃς· ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, τὰ δεινὰ μοι πέπρακται³⁹· ἄρα συγχωρήσει ὁ Θεός; Ἄκουε τί λέγει ὁ ψαλμωδός· (Ps. XXX, 20) «Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρησιότητός σου, Κύριε». Οὐ νικᾷ σου τὰ συναχθέντα ἁμαρτήματα τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρισμῶν τοῦ Θεοῦ· οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν μετὰ πίστεως· ἔξειπε⁴⁰ τῷ ἰατρῷ τὴν κάκωσιν, εἶπε καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Δαβίδ· (Ps. XXXI, 5)

³⁰ Sl «avoir les jambes saines», qui répond à ἀρτιποδῆσαι, dérivé de ἀρτίπους (et réminiscence de l'Odyssee, VIII, 310, où ἀρτίπος s'oppose à χωλός), et non à la variante ὀρθοποδῆσαι. — ³¹ Sl «et n'y a-t-il pas à revivre?», qui paraît supposer une leçon (καὶ) οὐκ ἔστιν ἀναστήναι (ἀναβιῶναι). — ³² L'article n'est pas rendu dans Sl, mais il peut s'agir d'une altération. — ³³ γὰρ manque dans Sl. — ³⁴ (τὸ) λοιπὸν manque dans Sl. — ³⁵ ληστής manque, et le traducteur slave a compris: «Celui qui n'attend pas gratuitement... mais celui qui a espéré». — ³⁶ Var. ἀποτιθέμεθα. — ³⁷ Var. μετεβλήθη (Sl «se transforme», avec le présent). — ³⁸ Var. φιλάνθρωπος δέ (sans καί). — ³⁹ Sl «tout le mal, je l'ai fait», traduction libre. — ⁴⁰ Var. λέγε.

мѣсто самому о себѣ носѣтъ(оу)⁷⁸ плоды тьр'ноплодноу имѣ землю. Fol. 11^r

V. Что оубо⁷⁹, речеть кто · погывохомъ · ли; Грѣхъ люте и нѣсть сп(а)сении · падохомъ и⁸⁰ нѣсть вѣстати · ослѣпноухомъ⁸¹ и нѣсть прозрѣти · хроми выхомъ и нѣсть · цѣлоноговати⁸² · и да въ кратыцѣ речемъ, оумрѣхомъ⁸³ и нѣсть ожити. Въздвигнѣвъ(и оу)бо⁸⁴ Лазора⁸⁵ четверьднѣвнѣнаго⁸⁶ въсм(р)ъ · дѣвъша⁸⁷ сѣ не можетъ ли [насъ]⁸⁸ въскрѣсити; Пролнѣвъ⁸⁹ за ны чьстнѣоу · свою крѣвь, не можетъ ли насъ избавити⁹⁰ ѿ грѣх(а)⁹¹; Не отъчанимъ себе, брати, не покър'зѣмъ себе яко и⁹² нѣчто⁹³ · люте исть не вѣровати въ по · каанни. Не чани сп(а)сении прилагать зламъ, а пѣвавыи⁹⁴ на крачеканни⁹⁵ оудовь · себе поштадитъ · [а] не чани⁹⁶ тоуни въ безоумьи растети, оупѣвавыи же въ по · каанни въмѣститъ (сѣ)⁹⁷ множицю. * Да ли⁹⁸ змиа отълагать старость, а мы Fol. 11^v · не отъложимъ ли сѣ⁹⁹ грѣха; И тьр'новита въздѣлана земля(ш)¹⁰⁰ на пло · до · витоу прѣлагають сѣ, а мы оучили не оуныше¹⁰¹ ли боудемъ; Принимають исть · ство сп(а)сении, ищеть же изволения.

VI. Чл(о)в(ѣ)колюбець исть в(о)гъ, и чл(о)в(ѣ)колюбець не хуодѣ¹⁰². Не рьци · любви дѣахъ, прѣлюбы дѣахъ, злон¹⁰³ в'се створихъ · оубо¹⁰⁴ прости ли ма · в(о)гъ; Слыши что г(а)голють пасальмъникъ¹⁰⁵. Коль много множество бла · гости твои, г(оспод)и. Не оудолѣють твои съвѣрании грѣси множествомъ ще · дротъ в(о)жни¹⁰⁶ · не прѣдолѣють вѣдн¹⁰⁷ твои врачевствѣи¹⁰⁸ хыткости. · Даждь¹⁰⁹ сѣ тьчию¹¹⁰ самъ съ вѣроу · повѣждь врачоу озьлении¹¹¹, рьци (и)¹¹²

⁷⁸ носѣтъ R (phrase participiale au datif en apposition): носѣштадго S. — ⁷⁹ T abrègé en: съ что оубо (lire сѣ ... оубо?) оумрохомъ · I нѣ ѿжити (l. 5). — ⁸⁰ и manque dans S¹, mais cette variante est sans doute sans intérêt. — ⁸¹ ѿслѣпнѣхѣ Tr Sol U. — ⁸² нѣ ѿцѣленіа R. — ⁸³ оумрохомъ T R U S¹. — ⁸⁴ въздвигнѣвътѣи збо T R: въздвиг · нѣвъшоу бо S, etc. (-вш бо S¹). — ⁸⁵ лазора S Sol Tr T, лазаръ U S¹ R. — ⁸⁶ четверо · днѣвнаго T R S¹ Sol Tr U; la forme de S est altérée de четврѣднѣвнѣн- Jean, XI, 39. — ⁸⁷ въсмѣдѣвъша S, въсмѣрѣвъша T, etc. — ⁸⁸ насъ S Sol, etc., manque dans S²: не можетъ ли въскрѣсити T. — ⁸⁹ пролнѣвъ ST: lire peut-être пролнѣвъ(и) = ὁ ... ἐχθρός. — ⁹⁰ гонозити насъ T. — ⁹¹ ѿ грѣха T: ѿ грѣхъ S, etc. — ⁹² акы TR. — ⁹³ Telle est la ponctuation de S et T, qui peut indiquer la façon dont le traducteur a compris le grec ὡστερ τι. — ⁹⁴ пѣвавыи S Sol, сповавыи T R S¹ Tr U. — ⁹⁵ аѣковани T: R на по · кааніѣ, въсѣко себѣ сѣсѣтъ. — ⁹⁶ не чанѣ R, а не ... S; T a une lacune de [а] не ... à множицю (l. 11). — ⁹⁷ въмѣститъ сѣ R: въмѣститъ S Sol, etc. (sans сѣ), avec le sens probable de «comprendre» (cf. Mat., XIX, 12), doit s'expliquer par le rattachement de въ по · каанни à оупѣвавыи. — ⁹⁸ аще ли R. — ⁹⁹ не ѿложимъ грѣха T. — ¹⁰⁰ земля T R S¹, землю S, etc. (Sol ponctue въздѣла · на землю). — ¹⁰¹ оуныше S Sol, etc., зныши T S¹, лоучий R. — ¹⁰² I не хуодѣ члѣколюбець T, ѿ не по малъ члѣколюбець R. — ¹⁰³ ѿ злоу R, зло все T (avec все rajouté sur la ligne). — ¹⁰⁴ Lacune dans T, de створи à слыши. — ¹⁰⁵ книги пасломникъ T. — ¹⁰⁶ вѣжнѣ Sol U S¹ R. — ¹⁰⁷ не прѣдолѣють болѣзни R. — ¹⁰⁸ врачевствѣи T, врачествѣи R, врачевствѣи S. — ¹⁰⁹ даже T. — ¹¹⁰ токма T, тѣкмо R. — ¹¹¹ врачоу озьлении S, etc. (ѿзылнѣи Tr, ѿзыленіе S¹ U), врачѣи ѿзлени T, врачѣи немѣши R. — ¹¹² ѿ R, om. S T.

«Εἶπα· ἔξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἁμαρτίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου».

VII. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλάνθρωπίαν, εἰ⁴¹ τοῖς ῥητοῖς τῆς Γραφῆς οὐ πάνυ πιστεύεις, νεωστὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν κατήχησιν; Θέλεις ἰδεῖν ἄλλους οὕτως σωθέντας, ἵνα... πιστεύσῃς⁴² ὅτι καὶ ἐπὶ σοῦ δυνατόν οὕτω γενέσθαι; Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλάνθρωπίαν πολλήν; Παρήκουσεν Ἀδὰμ (τοῦ) Θεοῦ· ἄρ' οὐκ ἠδύνατο εὐθέως ἐπαγαγεῖν τὸν θάνατον; Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος⁴³ ἐββάλλει μὲν τοῦ παραδείσου, κατέναντι δὲ κατοικίζει, ἵνα βλέπων ἔκ μετανοίας σωθῆ. Κάιν ἀδελφοκτόνος, εὐρετῆς τῶν κακῶν⁴⁴, ἀρχηγὸς τῶν φόνων⁴⁴, φθονερός πρῶτος, ἀνελῶν τὸν ἀδελφόν⁴⁵ τί καταδικάζεται⁴⁶; (Gen., IV, 12) «Στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς». Μέγα τὸ ἁμάρτημα, μικρὰ ἢ καταδίκη.

VIII. Φιλάνθρωπία μὲν ἀληθῶς, ἀλλ' ἔτι μικρά. Λόγισαι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ὁμάρτον οἱ γίγαντες παρανομία τοσαύτη, κατακλυσμὸς ἔμελλεν ἔρχεσθαι⁴⁷. Τῷ πεντακοσιοστῷ ἔτει λέγει τῷ Νῶε, τῷ ἑξακοσιοστῷ ἐπάγει τὸν κατακλυσμὸν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις πλάτος φιλάνθρωπίας Θεοῦ εἰς ἑκατὸν ἔτη ἐπιτεινόμενον⁴⁸; Ὅπερ ἐποίησε τότε, παραχρῆμα οὐκ ἠδύνατο ποιῆσαι; Ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, ἔνδοσιν⁴⁹ διδοὺς μετανοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; Εἶθε⁵⁰ μετενόησαν οἱ τότε· καὶ ἐτύγγανον Θεοῦ φιλάνθρωπίας.

⁴¹ Sl «ou tu ne crois pas...», avec εἰ lu ἦ. — ⁴² Sl «pour que toi aussi tu aies foi», supposant ἵνα καὶ σὺ πιστεύσῃς. — ⁴³ φιλάνθρωπος Coisl., var. φιλάνθρωπότατος. — ⁴⁴ Sl traduit par le singulier: «du mal... du meurtre». — ⁴⁵ Var. καὶ ἀνελῶν (sans complément): «son frère» semble une addition, soit dans l'original grec, soit dans la traduction slave, et la leçon primitive doit être ἀνελῶν τί, etc. — ⁴⁶ Var. κατακρίνεται. — ⁴⁷ Var. ἐπέρχεσθαι. — ⁴⁸ Var. παρατεινόμενης. Le slave rattache le participe à ce qui suit, ce qui donne un sens meilleur que celui des éditions: εἰς ἑκατὸν ἔτη παρατεινόμενον, ὅπερ ἐποίησε τότε, παραχρῆμα, etc. — ⁴⁹ Var. ἔνδομα (Cod. Mon. I). — ⁵⁰ Sl répond à εἶθε (et non à la variante εἶ γε), et paraît lier les deux phrases: «Si ceux d'alors s'étaient repentis et avaient obtenu, etc.»

ты по Д(авы)доу · Рѣхъ · исповѣмъ на ма¹¹³ грѣхъ мой¹¹⁴ г(оспод)оу¹¹⁵, и ты остави¹¹⁶ нечестѣи срѣца моего.

VII. Хоште(ши)¹¹⁷ ли видѣти * б(о)жии чл(о)в(ѣ)колюбви, или словесемъ Fol. 12^r
 книжныимъ¹¹⁸ не з(ѣло)¹¹⁹ вѣрочиши, ноко вѣшьдѣ въ оучении; Хоштиши ли
 5 видѣти ны¹²⁰ (такъ сп(а)с(ѣ)ны, да и ты вѣрси¹²¹ яко) и на тѣхъ мощьно
 исть томоу же быти; Хоштиши ли видѣти¹²² б(о)жии чл(о)в(ѣ)колюбви много¹²³;
 Ослоуша сѣ Ядамъ б(о)г(а) · и не можаше ли авни¹²⁴ навести на нь съмрѣти¹²⁵;
 Нъ чл(о)в(ѣ)колюбвѣ изгонитъ¹²⁶ из-д-раа¹²⁷, прѣмо¹²⁸ же оусѣлѣитъ¹²⁹ и¹³⁰,
 да зарѣ поканиимъ сп(а)сетъ сѣ. Канинъ братоубици¹³¹, обрѣтъникъ злоу,
 10 начальникъ оубинствоу, завистьникъ прѣвын, [и]¹³² оубивъ брата како осоу-
 (жд)ении¹³³ приимать; Стѣна и трепшта¹³⁴ боудеши на зѣман. Келни¹³⁵ съгрѣ-
 шнии, а мало¹³⁶ осоуждении.

VIII. Чл(о)в(ѣ)колюбви бо въ истинноу, нъ (ѣ)ште мало · непъштоу[ми]и¹³⁷ иже
 при Нои. Съгрѣшнши шюдокѣ законопрѣстоуплениемъ толцикъмъ, потопъ¹³⁸
 15 хоташе¹³⁹ прити¹⁴⁰. Въ патьсѣтъ · ное лѣто га(аголе)тъ Ною¹⁴¹, въ шестьсѣтъ · Fol. 12^v
 ное наводитъ потепъ на зѣмлю. Видиши ли широтоу¹⁴² чл(о)в(ѣ)колюбви б(о)-
 жиа; На сѣто лѣтъ простираемо¹⁴³, иже¹⁴⁴ сътвори тѣгда, авни не можаше
 ли сътворити; Нъ подобнѣ простѣре, ослабѣ даа поканиа¹⁴⁵. Видиши ли
 б(о)жии б(а)г(о)тоу¹⁴⁶; Ши¹⁴⁷ сѣ покани тѣгдашнни и оулоучни¹⁴⁸ б(о)жии
 20 чл(о)в(ѣ)колюбви.

¹¹³ на сѣ Т (Ps. XXXI, 5 на ма Sin., etc.). — ¹¹⁴ грѣхы мои R, незаконнѣ мои TS¹ (безаконнѣ Sin., etc. = τὴν ἀνομίαν). — ¹¹⁵ ѣи S¹, гѣи T R (ѣю Sin., гѣи Pog. Bon. Sof.). — ¹¹⁶ тѣ ѡставитъ T, тѣ ѡстави R. — ¹¹⁷ хоштиши R: хоштете S, etc. Lacune de T entre moiго et lui (l. 2—3). — ¹¹⁸ книжныимъ словосемъ (sic) T. — ¹¹⁹ злѣ S, etc., ом. T. — ¹²⁰ ѣныи S, avec une lacune d'une ligne; видѣти ны како T (avec ны rajouté), вѣдати ѣ ѣны тако R. — ¹²¹ ѣми R. — ¹²² вѣдати R. — ¹²³ мнои T (qui omet вѣжи). — ¹²⁴ скоро R. — ¹²⁵ смрѣти навести на нь T. — ¹²⁶ изгонитъ IT, изгна того R. — ¹²⁷ издраа S Tr, из раа T R S¹ Sol U. — ¹²⁸ прѣмо S Sol (прѣмо) R, прѣмо T Tr U. — ¹²⁹ оусѣлѣитъ S Sol Tr, ѡселѣтъ U, ѡселѣтъ T, вселѣтъ S¹, прѣмо же раю въселѣне да ѣмѣ R. — ¹³⁰ и manque dans T (où il figure après изгонитъ). — ¹³¹ братоубици R. — ¹³² ѣ S, etc., manque T R. — ¹³³ осоужтении S U, ѡсвждении Sol (avec une rature), etc.; каково осоужѣне R. — ¹³⁴ стѣна ѣ трѣсѣи сѣ R. — ¹³⁵ келни R. — ¹³⁶ малѣ R, малоѣ сужении T. — ¹³⁷ Altération dans tous les manuscrits: нъ ѣште мало непъштоушии иже S, etc., нъ ѣще сѣ мало непъшоуши, то ѣже T, нѣ ѣще сѣ мало помышлѣшии, то ѣже . . . съгрѣшиши члѣци R. — ¹³⁸ i потопъ T. — ¹³⁹ хоташе T, etc., хотѣши R. — ¹⁴⁰ прити S, etc. (прѣитъ T S¹), прити на зѣмлю T. — ¹⁴¹ нои T R. — ¹⁴² шириню T, ширинѣ R. — ¹⁴³ простираемо R, mais tous les autres manuscrits ont le neutre. — ¹⁴⁴ иже бо T R; toute la phrase est modifiée dans T, qui ponctue: на · ѣ · лѣ · простираемо иже бо створи · тогда не можаше м того створити. — ¹⁴⁵ даа мѣсто поканию R, простре ѡслабѣ · даа вѣнѣ поканию T (qui omet la phrase suivante). — ¹⁴⁶ блгоудѣ бѣж R. — ¹⁴⁷ ши S, ѣще Tr U S¹, ѣще сѣ вѣша покани Sol (avec вѣша rajouté sur la ligne), ѣда вѣша покани T, ѣще вѣ сѣ покани R. — ¹⁴⁸ ѣ оулоучни вѣ Sol, тѣгдашнни члѣци · оулучи вѣша T.

IX. Ἐλθέ λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας, κἂν ἐν γυναιξίν. Ἐπόρνευσας, ἐμόλυνας τὸ σῶμα, ἄχρηστος γέγονας· ἄρα ἔστι σωτηρία; ἔρεῖς. Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαάβ, καὶ θάρσησον εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἡ φανερώς καὶ δημοσίᾳ πορνεύσασα σώζεται. Πῶς⁵¹ ἐσώθη ἐκείνη; ἐπίστευσεν· εἶπεν μόνον⁵². (Jos., II, 11) «Ὁ Θεὸς ὑμῶν, ὁ Θεὸς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς». Ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἐαυτῆς γὰρ οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγειαν. Μίμησαι τὴν πίστιν, καὶ δέξαι τὴν σωτηρίαν. Καὶ θέλεις γινῶναι ὅτι ἐσώθη; ἀνάγραπτόν ἐστιν ἐν ψαλμοῖς· (Ps. LXXXVI, 4) «Μνησθήσομαι Ῥαάβ καὶ Βαβυλῶνος». Ὡ μεγάλης (τοῦ) Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονεύουσης ἐν Γραφαῖς. Ἄλλ' οὐχ ἀπλῶς· «Μνησθήσομαι Ῥαάβ καὶ Βαβυλῶνος», ἀλλὰ· «ταῖς γινώσκουσί με». Ἔστι καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία καὶ ἐπὶ γυναικῶν.

X. Κἂν ὀλόκληρος λαὸς ἀμάρτη, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαός, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας. Ἠρνήσαντο οἱ ἄνθρωποι (τὸν) Θεόν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐαυτὸν οὐκ ἠρνήσατο. (Exod., XXXII, 4) «Οὔτοι οἱ θεοὶ σου, Ἰσραήλ»· καὶ πάλιν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραήλ (ὁ) σωτήρ. Καὶ οὐ μόνος ὁ λαὸς ἥμαρτεν, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεὺς. Μωυσῆς ἐστὶν ὁ λέγων· (Deuter., IX, 20) «Καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου» καὶ ἐδεήθη, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεός. Μωυσῆς (μὲν) αἰτῶν ὑπὲρ ἀρχιερέως ἐδυσώπει⁵³ τὸν Θεόν, Υἱὸς δὲ⁵⁴ μονογενῆς αἰτῶν οὐ δυσώπει τὸν Θεόν; Εἶτα τὸν Ἀαρὼν

⁵¹ Si ajoute une particule: πῶς δ' ἐσώθη. — ⁵² Si suppose ἐπίστευσε μόνον· εἶπεν. — ⁵³ Var. δυσώπει. — ⁵⁴ Var. καὶ Υἱός.

IX. Приди оуже и на нны покаинимъ сп(а)сеныа, ашти и въ женахъ. Любы дѣла(а)¹⁴⁹ испи, оскверни тѣло, непотрѣбна¹⁵⁰ бысть · оубо исть ли сп(а)сенин, речиси. Възври, ш жено, на Равъ, и пѣван¹⁵¹ на сп(а)сенин. Шже авѣ и прѣдъ чаднѣ¹⁵² любви дѣавѣш(и)¹⁵³ сп(а)самъ сѣ. Како же сѣ сп(а)сѣ она; вѣро-
 5 вавѣши¹⁵⁴ рече · Б(ог)ъ авѣ, в(ог)ъ на н(е)в(е)сѣ и на земли. Б(ог)ъ авѣ · сво-
 его во не сѣмѣ рещи за стѣдодѣини. Подоби¹⁵⁵ сѣ вѣрк¹⁵⁶, и прими сп(а)-
 сенин. И хощиши ли оубѣдѣти яко сп(а)сена исть; Писано исть въ пѣсньхъ¹⁵⁷. Fol. 13^r
 Поманѣ¹⁵⁸ Равъ и Вавилона¹⁵⁹. Сѣлѣ¹⁶⁰ великое в(о)жии чл(о)в(ѣ)колюбии, и
 любодѣица помнаюште въ книгахъ. Нъ не просто · Поманю Равъ и Вави-
 10 лона¹⁵⁹, нъ · Знаюште мѣ¹⁶¹. Исть¹⁶² и мжжмъ сп(а)сенин и же(намъ)¹⁶³.

X. (Ище і все люди съгрѣшаютъ)¹⁶⁴, не прѣдолѣютъ¹⁶⁵ в(о)жию чл(о)в(ѣ)-
 колюбивъ¹⁶⁶. Тельць сътвор(и)ша¹⁶⁷ люди, и не отъстоупи в(ог)ъ чл(о)в(ѣ)ко-
 любивъ¹⁶⁸. Отъвѣргоша сѣ чл(о)в(ѣ)ци в(ог)а, нъ в(ог)ъ себе¹⁶⁹ не отъвѣрже.
 Сии в(о)зи твои, И(здран)лю · и пакы в(ог)ъ И(здран)л(е)въ сп(а)сѣ¹⁷⁰. И не
 15 тѣчию люди съгрѣшиша, нъ (и) Ирвнѣ [и] архирей¹⁷¹. Моиси¹⁷² исть гл(агол)-
 ан · И на Ирвѣ бысть гнѣвъ г(осподь)нъ · и помолухъ сѣ, рече¹⁷³, о немъ · и
 прости и в(ог)ъ. Моиси (о)¹⁷⁴ архирей мола оумолн в(ог)(а)¹⁷⁵, а с(ы)нъ иди-
 ноцадын¹⁷⁶ просѣ не оумолитъ ли в(ог)а¹⁷⁷; Ирвнѣ же съгрѣшшоу не къзврани

¹⁴⁹ дѣла T R S¹: дѣла S Sol Tr (дѣла ѣсть U, avec -а et -тъ par surcharge). —
¹⁵⁰ неподобна T R. — ¹⁵¹ пѣван S, (оу)пован Sol (оу rajouté sur la ligne), спован T R S¹ Tr
 U. — ¹⁵² люды R. — ¹⁵³ дѣавѣши T R: дѣавѣшоу S, etc. (qui peut s'expliquer par la
 construction slavonne на Равъ . . . шже . . . дѣавѣшоу). — ¹⁵⁴ како же сѣ ѡна спсѣ ·
 вѣрова тѣкма T, како же сѣ спсѣ сѣ · вѣроѣ ѣдинѣж точию R: le texte de S, etc. est
 sûrement altéré de вѣрова тѣчинѣ · рече. — ¹⁵⁵ сподоби сѣ T. — ¹⁵⁶ вѣрк ѡ T R. —
¹⁵⁷ въ пѣмѣхъ T, въ книгѣ псалмѣскы R. — ¹⁵⁸ помѣнѣ R. — ¹⁵⁹ вавилона T, вавѣлона
 Tr S¹. — ¹⁶⁰ сѣлѣ S Sol, etc., ом. T. — ¹⁶¹ знаюштимъ S, etc., S¹, знающа мѣ T, знашца
 мѣ R: les formes de T et R sont influencées par Ps. LXXXVI, 4 съвѣдѣшца мѣ Sin.,
 etc. (acc. duel masc.), celle de S apporte un témoignage plus sûr, mais altéré: on peut sup-
 poser, soit знаюштен(мъ) мѣ = τοῖς γινώσκουσὶ με (cf. S¹ сѣжацинмъ 3₂₀), soit
 знаюшт(и)н мѣ (acc. duel fém.). — ¹⁶² і исть T. — ¹⁶³ Lacune d'une ligne dans S: иже
 не прѣдолѣютъ, comblée par T R. — ¹⁶⁴ съгрѣшаютъ T: съгрѣшиа R, sans doute meil-
 leur. — ¹⁶⁵ прѣдолѣютъ T (avec ѡ rajouté sur la ligne), прѣдолѣѣ R U. — ¹⁶⁶ в. чл.
 S R, чл. в. T. — ¹⁶⁷ створиша T: сътвориша S (avec une rature sur et après а), S¹. —
¹⁶⁸ чл(о)в(ѣ)колюбивъ ѣъ T. — ¹⁶⁹ себе ѣъ T. — ¹⁷⁰ Après спсѣ, lacune de T jusqu'à і на
 аронѣ (L 16). — ¹⁷¹ нѣ і арвнѣ архирей R: нъ арвнѣ и архирей S (и ом. S¹ Sol, но
 (іа)аронѣ Sol U, avec іа rajouté sur la ligne). — ¹⁷² мѡисей S¹. — ¹⁷³ оѣ моиси T. —
¹⁷⁴ мѡисей ѡ архирей R: моиси · и архирей S, etc. (мѡисей арх. S¹, мо^нсн · ѡ архирей
 Sol, avec ѡ raturé sur и); lacune dans T: і прости і ѣъ · мола і смолн ѣа. — ¹⁷⁵ ѣа
 S¹ T R: ѣъ S Sol Tr (ѣа U), qui ne peut être considéré que comme une faute (pro-
 voquée par l'opposition à сынъ de la phrase suivante), et ne saurait valoir comme
 exemple de l'accusatif pour le génitif-accusatif. — ¹⁷⁶ иноцады T. — ¹⁷⁷ не смолитъ ѣа T
 (et S¹, avec chute de и), qui peut être la leçon primitive: cf. la phrase suivante, égale-
 ment plus exclamative qu'interrogative. Après ѣа, T a une lacune jusqu'à пока сѣ (7₂).

παίσαντα οὐκ ἐκώλυσεν εἰσελθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην, σὲ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἔλθόντα κωλύσει ἔλθειν εἰς (τὴν) σωτηρίαν; Μετανόησον καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυταί σοι ἡ χάρις. Ἐνεπίληπτόν⁵⁵ σου παράστησον τὸν τρόπον. Φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεός, καὶ οὐ δύναται ὁ πᾶς χρόνος ἔξειπεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι συνέλθωσιν ὁμοῦ, οὐδὲ μέρος τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγῆσασθαι δυνήσονται. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν μέρος τῶν γεγραμμένων, ἀλλ' οὐκ οἶδαμεν ὅσα καὶ ἄγγελοι συνεχώρησεν· συγχωρεῖ γὰρ κακείοις, ἐπειδὴ εἰς μόνος ἀναμάρτητος ὁ τὰς ἁμαρτίας καθαρίζων. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐταρχεῖς⁵⁶, ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τὰ περὶ ἡμῶν.

XI. Θέλεις σοὶ καὶ ἄλλους τύπους μετανοίας παραστήσω; Θέλεις ἔλθειν καὶ⁵⁷ ἐπὶ τὸν Δαβίδ; θέλεις ἰδεῖν τὸν μακάριον; λάβε⁵⁸ τύπον μετανοίας⁵⁸. Ἐξέπεσεν ὁ μέγας· μετὰ κοίτην τὸ δειλινὸν περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος, εἶδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθεν⁵⁹ ἀνθρώπινον. Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ εὐγνωμοσύνη. Ἦλθεν Ναθάν ὁ προφήτης ἔλεγχος, ταχὺς ἰατρός. Ὁργίσθη, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ⁶⁰ ἡμαρτες. Τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης ἔλεγεν· βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος οὐκ ἐπήρθη· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι. Οὐκ ἐτύφλωσεν⁶¹ αὐτὸν τὸ περιστώως στίφος τῶν στρατιωτῶν· ἔβλεπε γὰρ τὸ[ν] ἀγγελικόν· (Hebr., XI, 27) «Τὸν γὰρ ἀόρατον ὄρων ἔκαρτέρησεν». Καὶ φησι τῷ ἔλθόντι, δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι ἀποκρινόμενος· (II Reg., XII, 13) «Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ». Βλέπεις (τοῦ) βασιλέως ταπεινοφροσύνην; βλέπεις ἐξομολόγησιν; Μὴ γὰρ ἦδει εἰ ἦν⁶² ἔλεγχος; μὴ γὰρ ἦδεισαν οἱ πολλοί; Ὁξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα· (ὁ) προφήτης⁶³ παρῆν,

⁵⁵ Var. ἀληπτον. — ⁵⁶ Var. αὐτάρκως. — ⁵⁷ καὶ manque dans Sl. — ⁵⁸ Sl n'a pas cette phrase. — ⁵⁹ Sl « et il fit humainement », ce qui suppose peut-être une variante ἔπραξεν. — ⁶⁰ καὶ manque dans Sl (le texte grec semble s'inspirer d'Isaïe, LXIV, 5 ἰδοὺ σὺ ὠργίσθης, καὶ ἡμεῖς ἡμάρτομεν). — ⁶¹ Sl « aveugla », qui répond à ἐτύφλωσεν plutôt qu'à la leçon meilleure ἐτύφωσεν Coisl. Ottob. — ⁶² Sl « car est-ce que déjà était », supposant une leçon μὴ γὰρ ἦδη ἦν. — ⁶³ Sl « le prophète vint, le témoin à conviction ne vint pas », leçon qui paraît être à la base de la version paraphrasée καὶ ὁ προφήτης εὐθύς παρῆν κατήγορος, en regard de Coisl. οὐ προφήτης παρῆν, ἔλεγχος οὐ παρῆν.

вѣннѣ въ архіеросѣни¹⁷⁸, тѣѣ же нзъ азыкъ пришѣдѣшоу вѣзбранитѣ¹⁷⁹ Fol. 13^v
 прити на сп(а)сѣннѣ; Покаи сѣ¹⁸⁰ и ты такожде, и не вѣзбранитѣ ти сѣ бл(а)-
 г(о)д(ѣ)тъ¹⁸¹. Бизазорноу си прѣдѣстави штоудѣ¹⁸². Чловѣколюбца бо несть
 по истинѣ в(о)гъ, и не можетъ вѣсѣ лѣто исповѣдати чл(о)в(ѣ)колюбна нго-
 5 аште и вѣсн азыци събероуть сѣ вѣкоупь¹⁸³, то ни части в(о)жна чл(о)в(ѣ)-
 колюбна исповѣдати възмогутъ. Мы же гл(агол)имъ часть написаннхъ, нъ
 не вѣмъ елико¹⁸⁴ и анг(е)ломъ отъпоустѣ · отъпоустатъ¹⁸⁵ бо (и) тѣмъ¹⁸⁶,
 имъже идинъ тѣчию¹⁸⁷ биз грѣха несть очиштани грѣхы. И о онѣхъ же оубо до-
 вѣлно¹⁸⁸ несть · мы же оубо аже о насъ.

10 XI. Хошти¹⁸⁰ ли да ти (и) ннѣ¹⁹⁰ образы покаяннѣ прѣдѣставляю¹⁹¹; хошти¹⁸⁹
 ли¹⁸² прити къ Давыдоу; хошти¹⁸⁹ ли видѣти блаженнаго; Отъпаде¹⁸² великыи ·
 по лежаннѣ пладънѣ¹⁹³ на полатѣ хо(д)а¹⁹⁴, видѣ неразныствѣнѣ¹⁹⁵, и сътвори¹⁹⁶ Fol. 14^r
 чл(о)в(ѣ)чскы[и]¹⁹⁶. Съконьча сѣ грѣхъ, нъ не съоумьре бл(а)гороазоумнѣ¹⁹⁷.
 Приде Наданъ пр(о)р(о)къ обличени¹⁹⁸, скоръ врачъ. Разгнѣва сѣ, рече, в(о)гъ ·
 15 съгрѣшиахъ неси. Ц(ѣса)ретвоуюштооумоу¹⁹⁹ с[ѣ]мьр'(дѣ)²⁰⁰ гл(агол)аше ·
 ц(ѣса)рь багръ носѣ не вѣзнесе сѣ · не вѣнмаше бо гл(агол)аштааго, нъ
 послаавѣшааго. Не ослѣпи нго стоан окръсть нго плѣкъ вонскыи²⁰¹ · видѣаше
 бо анг(е)льскыи²⁰². Не видѣашааго бо зрѣмъ тѣр'пааше. И рече пришѣдѣшоуоумоу²⁰³,
 онѣмъ послаавѣшоуоумоу²⁰⁴ отъвѣштала · Съгрѣшихъ г(о)спод(о)у²⁰⁵. Видѣши
 20 ли ц(ѣса)р(е)во съмѣ(р)ени²⁰⁶; видѣши ли²⁰⁷ исповѣданнѣ; Ёда²⁰⁸ бо вѣаше
 оубо обличитель; ёда²⁰⁸ бо вѣдаахоу мнозин²⁰⁹; Ёъ скоръ сътвори сѣ вѣштъ ·

¹⁷⁸ архіеросѣни S¹ Sol Tr U, архіеросотаніи (sic) R. — ¹⁷⁹ вѣзбранитѣ ли S¹ (et U, avec un rajouté sur la ligne). — ¹⁸⁰ T abrégé: покаї сѣ і ты і прощеніі і м(н)л(о)стѣ прїимши ѿ в(о)г(а). Хошиши ли да ти поману Д(а)в(ы)да; Паде великыи, etc. (l. 11). — ¹⁸¹ благодать T (S блѣдѣтъ dans Chl. II r¹, 3, éd. Kul'bakin). — ¹⁸² шадѣ U, вѣз-заворнѣ сѣвѣ поставкѣ люди R (supposant également une lecture шадѣ = чадѣ). — ¹⁸³ к кѣпѣ S¹ R. — ¹⁸⁴ коланко R. — ¹⁸⁵ отъпоустатъ S Tr U, ѿпѣща(е)тъ Sol (avec e rajouté sur la ligne), ѿпѣщаѣтъ S¹ R. — ¹⁸⁶ ѿ тѣ R, и om. S, etc. — ¹⁸⁷ занѣ вѣднѣ тѣкмо R. — ¹⁸⁸ доволно S¹ Tr (довѣлно R, mais avec лѣ pour ол, hyperdialectisme graphique). — ¹⁸⁹ хошти S Tr (3 ex.), хошиши S¹ Sol U (3 ex.), R (2 ex.), T (1 ex.). — ¹⁹⁰ да ти ннѣ S, etc., да ѿ ннѣ R. — ¹⁹¹ ѿсповѣ R. — ¹⁹² Remaniement dans R et T: хошиши лѣ · помѣнѣ дѣа блженѣ · како тѣн паде R (la fin altérée de отъпаде), хошиши ли да ти поману дѣа паде T. — ¹⁹³ пладънѣ S Sol Tr (плонѣ U), пладинѣ S¹, полѣ днѣ T: паде великое падѣнѣ къ полднѣ R. — ¹⁹⁴ хо(д)а T: хотѣ S, etc. (на полатѣ тѣ видѣти S¹), R: peut-être faute ancienne de l'archétype de tous les manuscrits, corrigée dans T. — ¹⁹⁵ видѣ же вѣрсавѣ R. — ¹⁹⁶ члѣчскы R: члѣчскыи S, члѣкы T. — ¹⁹⁷ блгороазвнѣмъ T, ѿ не ази сѣ, нѣ ѿмрѣ блгороазоуѣннѣ R. — ¹⁹⁸ на ѿбличеніі T. — ¹⁹⁹ црѣю сущемъ T. — ²⁰⁰ смердѣ T: съмьр'тъ S, etc. — ²⁰¹ вѣйнскыи Sol, полкы вѣйнскыи S¹, полкъ сланъ T. — ²⁰² і видѣше кої ангѣкы T. — ²⁰³ прїишѣмѣоумѣ S¹, -шѣмѣ T, -шѣмѣ Tr R. — ²⁰⁴ послакнѣоумѣ S¹, -шѣмѣ Tr R, ѿ немѣ · послакнѣмѣ T. — ²⁰⁵ гѣ T. — ²⁰⁶ смѣрнѣ T S¹: съмѣшеннѣ S, etc. — ²⁰⁷ ли manque dans T. — ²⁰⁸ еѣа . . . ігда S¹ R; les deux phrases sont supprimées dans T. — ²⁰⁹ мнозин S, ли мнозин · ѿ Sol: мнозин S¹.

Ἐλεγχος οὐ παρῆν· κακείνος ὁμολογεῖ τὸ κακόν. Ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὁμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρείαν καὶ ἀπλῆν⁶⁴. Ναθάν ὁ ἐλέγξας· (II Reg., XII, 13) «Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν⁶⁵ σου». Βλέπεις ὀξυτάτην θυμοῦ μεταβολήν; (II Reg., XII, 14) «Πλὴν παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου». Πολλοὺς ἔσχεσ τὸς ἐχθροὺς, ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη· νῦν δὲ παρώξυνας διὰ τὴν γενομένην ἁμαρτίαν.

XII. Ἄλλ' εἰ καὶ (τὰ) μάλιστα ἐκεῖνος εἶπεν· «Παρεβίβασε Κύριος τὸ ἁμαρτημά σου», οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεὺς. Περιεβιάετο σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ χρυσοκολλήτων θρόνων ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς ἐκαθέζετο⁶⁶. Ἄλλὰ καὶ σποδὸν εἶχε (τὴν) βρωσιν, καθὼς αὐτὸς φησιν· (Ps. CI, 10) «Ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον». Ἐξέτηξε δάκρυσι τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμόν⁶⁷. Οἱ ἄρχοντες παρεκάλουν φαγεῖν ἄρτον, καὶ οὐκ ἐπείθετο· εἰς ἑβδόμην ὀλόκληρον ἡμέραν παρέτεινε τὴν νηστείαν. Βασιλεῖς οὕτως ἑξομολογοῦνται, σὺ ὁ ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις⁶⁸ ἑξομολογεῖσθαι⁶⁹; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβεσσαλώμ ἐπανάστασιν⁷⁰, πολλῶν οὐσῶν ὁδῶν τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν φεύγει, μονονουχὶ τὸν Λυτρωτὴν ἐπικαλούμενος. Καταρωμένου αὐτὸν τοῦ Σεμεὶ λέγει· (II Reg., XVI, 10—12) «Ἄφετε αὐτόν, ὅπως ἐπίδη ὁ Θεὸς ἐπὶ τὴν ταπείνωσίν μου».

XIII. Βλέπεις ὅτι καλὸν τὸ ἑξομολογήσασθαι; βλέπεις ὅτι ἔστι σωτηρία; Καὶ Σολομῶν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ φησιν· τί καὶ⁷¹ λέγει; (Prou., XXIV, 32) «Ὑστερον

⁶⁴ καὶ ἀπλῆν Coisl. (καὶ πάλιν Ναθάν Ottob.); Sl «une guérison rapide et simple. Et Nathan (= Ναθάν δέ)»; toutes ces leçons sont altérées, sans doute de καὶ ἀπλῶς (ou ἀπλῆ?) Ναθάν, etc. — ⁶⁵ Var. τὸ ἁμαρτημα. — ⁶⁶ Var. ἐκάθητο et κατήμενος. — ⁶⁷ Sl «les yeux», duel. — ⁶⁸ Sl «et toi . . . tu ne veux pas», mais «et» est une addition naturelle, et le verbe «vouloir» rend parfois ὀφείλειν (par ex. Jagić, *Psalt. Bonon.*, Comm. à Ps. CV, 33^b). — ⁶⁹ Var. ἑξομολογήσασθαι. — ⁷⁰ Sl ajoute: «contre lui». — ⁷¹ καὶ manque dans Sl.

пр(о)р(о)къ приде²¹⁰, обличѣникъ не приде - и онъ исповѣдати злои. Понже бл(а)гоумнѣ исповѣдѣ²¹¹, скоро имѣ нецѣлении²¹² и просто. Наранъ же обличѣвн. И г(оспод)ь мимоведе грѣхъ твои. Видиши ли скорои гнѣвоу^{Fol. 14^v} прѣложенни²¹³; Обаче раздражаа раздражиа неси врагы г(оспод)ьнѣ. Многы имѣ врагы, нъ блюдаше тѣ цѣломоудрие. нынѣ же раздражи бывшнми грѣхомъ.

XII. Нъ обаче аштѣ и онъ рече. Шимоведе г(оспод)ь²¹⁴ грѣхъ твои, не остоу-
ни²¹⁵ покадениа ц(ѣса)рь. Облѣ(че)²¹⁶ сѣ въ сажнштѣ²¹⁷ остро въ багъраниц(а)²¹⁸
мѣсто, въ златокованыхъ мѣсто прѣстола²¹⁹ на попелѣ²²⁰ и земли сѣде. Нъ
10 и попелѣ²²⁰ имѣаше шде, шкоже самъ рече. Шко²²¹ попелѣ²²⁰ шко²²² хлѣбъ шхъ²²³.
Истан слъзани похотѣливѣи очи. Болари [рече,] молахоути и²²⁴ шти хлѣбъ, и
не хошаше. на. Ѣ. днѣ испльнь простъре поштении. Ц(ѣса)ре тако²²⁵ исповѣ-
дайтѣ сѣ, а ты радъникъ сы не хоштеши²²⁶ исповѣдати сѣ. И²²⁷ по вѣса-
ломли вѣстанни на нъ, многомъ сошнтемъ поутъмъ вѣственомъ²²⁸, гороу^{Fol. 15^r}
15 бл(о)ньскою²²⁹ вѣжитѣ, тѣчнѣ не призываа избавителя. Проклинааштоу и
С(е)мею²³⁰ гла(гол)аше. Не дѣйте иго, да призвритѣ в(о)гъ на сѣмѣ-
ренин²³¹ мон.

XIII. Видиши ли шко добро мѣсть иже исповѣдати; видиши ли шко исть сп(а)-
сении; И Соломонъ отъпаде. нъ рече. чьто гла(гол)аше; Последѣ азъ покаахъ

²¹⁰ T abrège: приде і ѡбличі і. Понже бл҃гоумнѣ исповѣда, Наранъ рѣ. Гѣ ѡйтѣ грѣхъ твои. Видиши ли, etc. (l. 3). — ²¹¹ Исповѣда T. — ²¹² ѡцѣлениѣ Sol. — ²¹³ Aprѣs прѣложеніи, T prѣsente un texte diffѣrent: Нъ видиши ли како Д(а)в(ы)дѣ, а і ц(ѣса)рь сѣ, толикѣ славу имѣа, на пришедѣшаго швличитѣ не возъари сѣ; Нъ і ты швличаемъ ш грѣскѣ терпи крѣпко, да і прощениѣ шт в(о)га полѣчши. Ц(ѣ)с(а)рь не посрами с(а) шв[ѣ]лчаемъ, не шетъдѣ сѣ народа сѣшаго с нимъ, нъ сѣскочи сѣ пр(ѣ)ст(о)ла і поклоні с(а) прѣдѣ пр(о)р(о)комъ. Г(оспод)ѣи сѣгрѣшихъ, гла(гол)аш. Наранъ же швличѣвн, видаа шмленіи и смѣрении ц(ѣ)с(а)р(ѣ)во, штѣкша. І г(о)с(под)ь штѣтѣ (грѣхъ) твои. Нъ шваче, etc. (l. 7). — ²¹⁴ і гѣ мимоведе T. — ²¹⁵ ѡстѣпи T S¹ Sol Tr. — ²¹⁶ ѡблѣ S, avec la trace d'une ou deux lettres effacѣes: ѡблече Sol, etc. — ²¹⁷ врѣтншѣ R. — ²¹⁸ багъраница T, ѡ въ мѣсто багъраница R: багъраницоу S, etc. — ²¹⁹ въ златокована мѣсто прѣстола T, (багъраница) златѡ ѡкованныа, въ мѣсто же прѣтла, на голѣи зѣмай сѣде R. — ²²⁰ пепел- S¹. — ²²¹ занѣ T = Ps. Cl, 10 занѣ Buc. (идѣ Sin., etc.). — ²²² акы T. — ²²³ шхъ S Sol (cf. кѣъ Ps. Sin. Pog. Sof.), ідажъ T S¹ Tr (cf. Bon. Buc.) — ²²⁴ болари. рече молахоути ѡ S Sol Tr U, болари соутѣ молахоутѣ и S¹, ce qui restitue сѣтѣ «dit-il» dans l'original de S et S¹; сѣниі (иго) молахоутѣ и T (la lecture ego est conjecturale: le mot est raturѣ), боари молаха R (sans и). On peut supposer: болари (сѣ) молахоутѣ шти, avec le complѣment имоу non exprіmѣ, sur le modѣle du grec. — ²²⁵ T est altѣrѣ: на сѣмъ днѣ испольнь пощениѣ. ∴. присно тако. — ²²⁶ не хошеши ли T. — ²²⁷ Lacune importante dans T, jusqu'а бѣі і манаси (9,14). — ²²⁸ вѣственомъ S Sol Tr, вѣдѣственомъ S¹, пѣтѣ коудѣ вѣжатн ѣмѣ R. — ²²⁹ ілѣньскою S¹, ѣлѣньскою R: ілѣньскою S Tr U, ѣл(ѣ)ньскою Sol (ѣ rajoutѣ sur la ligne). — ²³⁰ (ѣго) сѣмею R: (проклинаашѣ) ѡ сѣмѣ S¹, ѡсѣмею S, etc. (ѡсѣменоу Sol). — ²³¹ смирениѣ Sol S¹.

ἐγὼ μετενόησα». Καὶ ὁ Ἄχαάβ γέγονε⁷² παρανομώτατος, εἰδωλολάτρης ἑξαισίος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀλλοτρίων ἀγρῶν ἐπιθυμητής· ἀλλ' ὄτε τὸν Ναβουθαὶ ἀπέκτεινεν, ἔλθόντος Ἡλίου τοῦ προφήτου καὶ μόνον ἐπαπειλήσαντος, περιεβάλετο σάκκον καὶ ἔρρηξε⁷³ τὰ ἱμάτια. Καὶ τί φησιν ὁ φιλόανθρωπος Θεός; (III Reg., XXI, 29) «Ἐώρακας⁷⁴ πῶς κατενύγη Ἄχαάβ ἀπὸ προσώπου μου;» μονονουχὶ ἡμεροῖ⁷⁵ τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου συγκαταβῆναι. (Ibid.) «Οὐκ ἐπάξω γάρ, φησί, τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ». Καὶ μετὰ τὴν ἄφεισιν οὐκ ἀπέστη τῆς πονηρίας· καὶ συνεχῶρει ὁ συγχωρῶν, οὐκ ἄγνοῶν⁷⁶ τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ προσκαίρῳ τὸ δέον ἀποδιδούς. Δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστὶ πρὸς ἕκαστον τῶν γινομένων⁷⁷ δικαίως ἀποκρίνασθαι.

XIV. Πάλιν (ὁ) Ἱεροβοάμ εἰστήκει ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου⁷⁸. Ξηρὰ γίνεται⁷⁹ αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπειδὴ ἐκέλευσε συλληφθῆναι τὸν προφήτην. Αὐτῇ τῇ πείρῳ ἐπιγνοῦς⁸⁰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐλθόντος⁸¹, λέγει· (III Reg., XIII, 6) «Δεήθητι τοῦ Κυρίου, καὶ⁸² κατασταθῆ ἡ χεὶρ μου». Διὰ⁸³ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἱεροβοάμ· Δεήθητι, ἰάσατο⁸⁴ ὁ προφήτης· σὲ ἄρα ὁ Χριστὸς οὐ δύναται ἰάσασθαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ τὸν Ἡσαίαν πρίσας⁸⁵· τί τούτου παρανομώτ(ερον); Αἰχμάλωτος ἀπῆλθεν⁸⁶ εἰς Βαβυλῶνα, ἐπάξια παθῶν τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλὰ τί λέγει ἡ Γραφή; (II Paral., XXXIII, 12–13) «Ἐταπεινώθη Μανασσῆς καὶ ἐξωμολογήσατο τῷ Κυρίῳ, καὶ εἰσήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν». Ὁ τὸν προφήτην πρίσας διὰ μετανοίας ἐσώθη· καὶ σὺ τῇ μετανοίᾳ ἀπιστεῖς;

XV. Βούλεσθε γινῶναι τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο τῆς σωτηρίας ὄπλον, πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει καὶ κατὰ τῶν πολεμίων; Ἐκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας Ἐφεκίας δι' ἐξομολογήσεως ἐτρέψατο. Καὶ τοῦτο ἔτι δὲ μικρόν⁸⁷· ἀπόφασιν Θεοῦ ἔλυσε διὰ μετανοίας. Νοσήσαντι γὰρ⁸⁸ αὐτῷ (ὁ) Ἡσαίας φησὶν· (Isaïe, XXXVIII, 1 = IV Reg., XX, 1) «Ἀποθνήσκεις σὺ καὶ οὐ ζήσῃ». Ποία λοιπὸν⁸⁹ προσδοκία, ποία ἐλπίς εἰς σωτηρίαν, τοῦ προφήτου λέγοντος; Ἄλλ' οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας, ἀλλὰ μεμνημένος

⁷² γέγονε manque dans Sl, et ce peut être la bonne leçon. — ⁷³ Var. διέρρηξε; Sl « il se vêtit . . . , ayant déchiré », soit que le traducteur ait lu (διαρ)ρήξας, soit qu'il ait voulu rétablir l'ordre logique des deux actes, d'après III Reg., XXI, 27. — ⁷⁴ Sl « j'ai vu » (qui peut être altéré de « tu as vu »), et la phrase n'est pas interrogative. — ⁷⁵ Sl « apaisant » = ἡμερῶν, leçon peut-être primitive (cf. la variante πείθων). — ⁷⁶ Var. οὐκ ἀπιδῶν. — ⁷⁷ Var. γεγεν(ν)ημένων. — ⁷⁸ Var. ἐπὶ βωμοῦ, ἐπὶ τῷ βωμῷ. — ⁷⁹ Var. γέγονεν: Sl « fut » ne prouve rien. — ⁸⁰ Var. γνοῦς. — ⁸¹ Var. παρόντος (que la traduction slave « venu » admet aussi, cf. 8₁₁). — ⁸² Sl « pour que ». — ⁸³ Sl « et parce que » = καὶ διὰ. — ⁸⁴ Sl « et (le) guérit », d'après les mss.: l'addition de la particule de coordination entre la phrase subordonnée et la phrase principale est un fait slave, et plus probablement slavon que vieux-slave. — ⁸⁵ Les manuscrits slaves présentent des traces d'une addition: « avec une scie en bois » = πρίονι ξυλίνῳ. — ⁸⁶ Sl « fut conduit », qui paraît supposer une leçon meilleure ἀπήχθη (cf. la variante ἀχθείς). — ⁸⁷ Sl « et par là même encore peu ». — ⁸⁸ γὰρ manque dans Sl. — ⁸⁹ λοιπὸν manque dans Sl, qui, à ce mot inutile près, concorde ici avec la première version des éditions, le texte de la seconde version accusant un dérangement.

сѧ. И ѿхувѣ законопрѣстоупникѣ, идолослужителѣ издряднѣ²³², пр(о)р(о)-
коубиницѣ, стожданн²³³ отъ благочестнѧ, штждинимѣ²³³ силомѣ похотѣникѣ²³⁴.
нѣ нгда Нлоудѧ оуби, пришѣдѣшоу Или пр(о)р(о)коу и тѣчию попрѣтнѣ-
шоу, обавѣче сѧ въ сѧгѣ, раздрѣкѣ ризы скоѧ. И что рече чловеколюбивыи
5 в(о)гѣ; Видѣхѣ како оумили сѧ ѿхувѣ прѣдѣ лицемѣ монмѣ · тѣчию не кротѣ
ражжениѧ пр(о)р(о)ча²³⁵ сънннн. Не навѣдоу бо, рече, зѣли²³⁶ въ дѣни нго. И по
оставанинн не отѣстоупи отъ зѣли · и праштаѧи пра^шташи²³⁷, не неѣдѣты боу- Fol. 15^r
доуштаѧго, нѣ противоу вѣрмени²³⁸ подобном отѣдѧ. Правѣднѣ бо соуднѧ
нсть къ коѧмоуждо бываимымѣ правѣднѣк отѣвѣштавати²³⁹.

10 XIV. Паки Евровѧмѣ столаше при трѣбѣницѣ. Соудѧ бысть нмоу роука,
нмѣже повѣлѣ шти пр(о)р(о)ка. Сѧмѣмѣ искоусомѣ познавѣ дѣнство пришѣдѣ-
шаѧго, гл(а)голнть · Помоли сѧ г(оспод)оу²⁴⁰ да ми сѧ оустроитѣ роука. И занн
рече Евровѧмѣ · Помоли сѧ, и исцѣли и пр(о)р(о)кѣ · али тебе²⁴¹ Х(ристо)сѣ не
можетѣ исцѣлнти²⁴²; Бысть и Манасн²⁴³ законопрѣстоупникѣ, нже Исаянѣ
15 прѣтѣр(ѣ)²⁴⁴ · что сѧго законопрѣстоупнѣкн; Пѣкннѣ ведѣнѣ бысть въ Ка-
внѧонѣ²⁴⁵, достоннѧ²⁴⁶ примѣ скоѧго изволиннѧ отъ врагѣ²⁴⁷. Нѣ что гл(а-
голн)ть книгѣ; Сѣмѣри²⁴⁸ сѧ Манасн (н) исповѣда²⁴⁹ сѧ г(оспод)оу²⁵⁰, и оу-
слыша и г(оспод)ѣ²⁵¹, и възврати и пакѣ въ ц(ѣса)рство²⁵². Прѣтѣрын пр(о)-
р(о)ка покѧ^шннмѣ сп(а)се сѧ · а ты покѧннѣ не нмѧши вѣрѣ²⁵³. Fol. 16^r

20 XV. Хошѣте ли познати крѣпѣком се съпасениѧ ороужнн, колнко можетѣ
исповѣданин и на рѣтѣнмѣ; ꙗ ꙗ ѣ · тысячѣ²⁵⁴ Незекнѧ исповѣда(нн)мѣ²⁵⁵ по-
вѣдн. И смѣ н²⁵⁶ еште мало · отѣреченин в(о)жнн раздрѣши покѧннмѣ. Въз-
болѣкѣшоу нмоу Исаянѣ рече · Оумѣрши ты и не боудши живѣ. Коѧ чашинн,
каѧ²⁵⁷ надежда въ сп(а)сенин, пр(о)р(о)коу гл(а)голющѣ; Нѣ не остоупн²⁵⁸ отъ
25 покѧннѧ, нѣ помѧнѣвъ написан(о)н²⁵⁹. Нѣгда отѣвращѣ сѧ въздѣхнши,

²³² издряднѣ S Sol Tr, изрѧденѣ S¹, ѧ изрѧденѣ прѣкоубннца R. — ²³³ стѣ-
жданн... ѧ шждннмѣ Tr, стѣжданн... ѧ тожданнмѣ Sol (mais avec ѧ par correction
postérieure sur c ou ш), чужднн... чужднн U, стѣжннмѣ сѧлѣ S¹ (un membre de
phrase omis), чужѣ блгочестнѧ, ѧ чжжнмѣ R. — ²³⁴ похнннн R. — ²³⁵ про-
рочѣскаго S¹. — ²³⁶ зѣлн S¹. — ²³⁷ прѣшѧше R. — ²³⁸ вѣрмени S¹. — ²³⁹ ѡвѣшн-
вати S¹. — ²⁴⁰ къ гоу S¹. — ²⁴¹ тебе Tr. — ²⁴² ѧ(с)целннн Sol (avec с rajouté). —
²⁴³ манасн црѣ T, qui reprend ici. — ²⁴⁴ исаянѣ прѣтѣре S, etc., исаянѣ прѣре прѣ-
терѣ S¹, Исаянѣ пѧою дрѣвннною прѣтерѣ T. — ²⁴⁵ кавнѧонѣ T, кавѣлонѣ Tr S¹. —
²⁴⁶ достоннѧ T. — ²⁴⁷ изврагѣ («avorton») T. — ²⁴⁸ смнри сѧ Tr S¹. — ²⁴⁹ мѧ-
сннсповѣда сѧ S Sol, манаснн исповѣда сѧ S¹; T est remanié (d'après II Paral.,
XXXIII, 11): нѣ что затворѣнѣ вѣ въ мѣдн · ѧ исповѣда сѧ. — ²⁵⁰ гѣн T S¹. —
²⁵¹ ѧ слыша ѣ въ мѧтѣ нго T (d'après II Paral., XXXIII, 13). — ²⁵² въ црѣво
пакѣ T. — ²⁵³ Арѣс вѣрѣ, T abrégé: ѡстанн сѧ ѧ ты ѡвѣчнн прѣкѣ грѣхѣ ·
възвратн сѧ, etc. (10, 8). — ²⁵⁴ тысячѣ S¹. — ²⁵⁵ исповѣданнмѣ S, etc. (исповѣ-
да(нн)ѣмѣ Sol, par addition sur la ligne). — ²⁵⁶ ом. S¹. — ²⁵⁷ коѧ S¹ Tr. —
²⁵⁸ ѡстѣпн Sol Tr. — ²⁵⁹ написанин S, etc. (пис. S¹, sans na).

τοῦ γεγραμμένου (Isaïe, XXX, 15) «Ὅταν ἀποστραφῆς⁹⁰ στενάξης, τότε σωθήσῃ», ἀπεστράφη⁹⁰ εἰς τὸν τοῖχον, καὶ τείνας τὴν διάνοιαν διὰ τῆς προσευχῆς⁹¹ εἰς τὸν οὐρανόν (IV Reg., XX, 3) «Κύριε, φησίν, μνήσθητί μου». Αὐταρκες γὰρ εἰς ἰατρείαν⁹² τὸ σὲ μνησθῆναί μου. Οὐχ ὑποβέβλησαι⁹³ χρόνοις, ἀλλ' αὐτὸς εἰ τῆς ζωῆς (ὁ) νομοθέτης. Οὐ γὰρ κατὰ γενεαίαι καὶ πλοκὴν ἀστρων ζῶμεν, ἀλλ' ὅτε⁹⁴ βούλει. Καὶ ὃ τὸ ζῆν εἰς ἀπελπισίαν περιέστη⁹⁴, τούτῳ πεντεκαίδεκαετῆς χρόνος εἰς ζωὴν προσετέθη· καὶ τὸ σημεῖον· δέκα ἀναβαθμοὺς ὁ ἥλιος ὑπέστρεψε. Διὰ δὲ τὸν Ἰησοῦν (ὁ) ἥλιος ἐξέλειψεν, οὐκ ἀναποδίσας, ἀλλ' ἐλπιῶν, καὶ δεῖξας⁹⁵ τὴν διαφορὰν ἐκατέρων. Καὶ ὁ μὲν ἰσχυσεν ἀπόφασιν Θεοῦ λῦσαι· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἀφασιν ἀμαρτιῶν· Ἀπόστρεψον καὶ στενάξον καὶ αὐτὸς· ἀπόκλεισον τὴν θύραν, καὶ πρόσευξαι ἵνα σοι ἀφεθῆ, ἵνα σου περιέλη τὰς φλόγας τὰς κανστικὰς⁹⁶. Ἰσχύει γὰρ ἔξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

XVI. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, ἐννόησον τί⁹⁷ συγκατέβη τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν. Ποίας ἐξέχεαν πηγὰς; Πόσοι ζέσται ὕδατος τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις φλόγα⁹⁸ σβέσαι ἠδύναντο; Ἀλλ' ὅπου ὀλίγον ὑπερανέβη ἡ φλόξ, ἐκεῖ ποταμηδὸν ἐξεχύθη ἡ πίστις, καὶ ἐκεῖ ἔλεγον τὸ ἀντιφάρμακον τῶν κακῶν (Dan., III, 27) «Δίκαιος εἰ ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν», καὶ (Dan., III, 29) «Ἡμάρτομεν καὶ ἠδικήσαμεν»⁹⁹. Καὶ ἡ μετάνοια ἔλυσε¹⁰⁰ τὰς φλόγας. Εἰ ἀπιστεῖς ὅτι δύναται σβέσαι τὸ τῆς γενένης πῦρ ἢ μετάνοια, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀνανίαν γεγενημένων μάθε¹⁰¹, Ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν ὀξέως ἀκρωμένων· ἐκείνους ὁ Θεὸς δικαίως ἐρρύσατο τότε¹⁰² διὰ (γὰρ)¹⁰³ τὸ μὴ θελήσαι εἰδωλολατρῆσαι, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο¹⁰⁴ παρέστη, ἔρχομαι λοιπὸν ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.

XVII. Τίνα ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; Οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν Γραφῶν

⁹⁰ Sl distingue les deux verbes: «s'étant détourné . . . il se tourna»; il répond à ἀποστραφῆς Coisl. et non à la variante ἐπιστραφῆς Ottob., mais il suppose peut-être dans le second cas une leçon ἐπεστράφη. — ⁹¹ Sl «une pensée de prière», mais il doit s'agir d'une altération des manuscrits slaves, plutôt que d'une chute de διὰ dans l'original grec. — ⁹² Sl «car il me suffit pour la guérison», mais le pronom datif est appelé par la traduction et n'est pas une confirmation de la variante εἰς ἰατρείαν ἐμοί Roe. — ⁹³ Sl ajoute «car». — ⁹⁴ Lacune dans Sl, qui joint ἀλλὰ τούτῳ. — ⁹⁵ Sl «et il montra». — ⁹⁶ Sl «que te soit enlevée la flamme brûlante», avec le verbe au passif et le substantif au singulier. — ⁹⁷ εἰ . . . ἐννόησον manque dans Sl: «Qui a descendu avec . . . ?» = τίς συγκατέβη τοῖς . . . (l'ange qui descendit dans la fournaise, Dan., III, 49). — ⁹⁸ Sl «la flamme étant à quarante-neuf coudées», avec «étant» qui répond régulièrement à l'article τὴν et qui exclut la leçon ἀνερχομένην Roe. — ⁹⁹ Le slave répond plutôt à ἠδικήσαμεν qu'à la variante ἠνομήσαμεν, introduite d'après le texte de Daniel. Des manuscrits attestent, en slave comme en grec, la correction ἠμάρτομεν γάρ, avec γάρ pour le premier καί. — ¹⁰⁰ Var. ἔπαυσεν: Sl «éteignit». — ¹⁰¹ Sl «sois persuadé». — ¹⁰² τότε manque dans Sl. — ¹⁰³ γὰρ est douteux en slave, comme en grec: les mss. divergent. — ¹⁰⁴ δὲ τοῦτο n'a pas de correspondant dans la traduction slave, qui paraît signifier «puisque la chose est présentée».

тѣгда сп(а)сиши сѧ, обрати сѧ къ стѣнѣ, и простѣрь мысль м(о)л(и)твеннѧ²⁶⁰
 на н(е)бо · Г(оспод)и, рече, помани мѧ. Довѣлѣтъ²⁶¹ бо ми на исцѣлении неже
 ты мѧ поманиши. Не лежи(ши)²⁶² бо подѣ лѣты, нѣ самѣ иси житию законо-
 ложителѣ²⁶³. Не по бытиѣ бо и съложению звѣзданоуоумоу живи²⁶⁴ мѣ. Нѣ²⁶⁴ Fol. 16^v
 5 семоу · ѿ · лѣтъ вѣкма на животѣ приложи сѧ · и знамении, · і · степенѣ сльнице
 въспати сѧ. І(несоу)с(а)²⁶⁵ же ради сльнице иштениѣ, не въспативѣ сѧ, нѣ по-
 мръкъ, и показа разньство обою. И съ же къвозможе осждании в(о)жини разо-
 рити, а Н(соу)сѣ не дасть ли оставаниа грѣховѣ; Възврати сѧ и въздѣхни
 и ты · затвори двѣри, и помолн сѧ да ти сѧ отъдасть (, да ти сѧ штигетѣ)²⁶⁶
 10 пламы²⁶⁷ жьган²⁶⁸. Можеть бо исповѣдании оуга(си)ти²⁶⁹ огнь, можеть и
 лѣкъ(и)²⁷⁰ оукротити.

XVI. Кто²⁷¹ съниде съ ѿнаниноу чаднѣ; Къмъ излишѧ источьникы; Колико
 вѣдърѣ²⁷² воды соуштин²⁷³ на[дѣ] · мѧ · лѣкътъ²⁷⁴ пламы²⁷⁵ оугасити можааше;
 Нѣ идеже малы прѣвъзидѣ²⁷⁶ пламы²⁷⁷, тоу рѣкою излиѧ сѧ вѣра, и²⁷⁸ тоу
 15 гла(апол)аахоу соупротивьнѣж лѣчьбоу зъли²⁷⁹. Правдѣнѣ иси * о въскѣх²⁸⁰ Fol. 17^r
 аже створи намѣ · (и) съгрѣшихомѣ [бо]²⁸¹ и не оправдихомѣ. И покаании
 оугаси пламени²⁸². Иштѣ²⁸³ не вѣроушиши яко можеть оугасити геоньскаго огнь
 покаании, отѣ бывъшиныхъ на ѿнанинѣ чадн оувѣри²⁸⁴ сѧ. Нѣ речеть нѣкто
 острѣ послушаюштинухъ²⁸⁵ · оны в(ог)ь правдѣнѣ избави · зане бо²⁸⁶ не въсхо-
 20 тѣшѧ капиштоу послужити, дасть имѣ в(ог)ь слоу. Пони прѣди стонѣ, то
 придоу оуже на држгыи образѣ покааниа.

XVII. Кои непыштивании имашн о Навѣходоносорѣ; Не слыша ли отѣ книгѣ

²⁶⁰ мѣтвенноу Sol; lire sans doute молитвенноу. — ²⁶¹ довлѣтъ S Sol (avec k raturé),
 Tr, довлѣ U, довлѣтъ S¹. — ²⁶² не лежиши бо тѣм R: не леши S¹, не лежи S, etc. —
²⁶³ законоположителѣ Sol. — ²⁶⁴ Lacune, mais qui peut remonter à l'original grec. —
²⁶⁵ іса S¹ Sol: · іе · S (chiffre), Tr. — ²⁶⁶ Lacune de S, etc., comblée par T et R. —
²⁶⁷ пламы S Sol Tr U S¹, пламень R, ѿгнь T. — ²⁶⁸ жьган S, etc., жьгд S¹, жггыи T,
 жиггыи R. — ²⁶⁹ оуга(си)ти S (avec si rajouté, d'une autre encre), оуго ѿгнь S¹, можеть
 во ѿгнь угасити исповѣданиѣ T. — ²⁷⁰ лѣкъ T S¹, лѣкъ S, etc. — ²⁷¹ T abrège:
 колико бо водоносѣ воды, etc. — ²⁷² вѣдърѣ S, etc. (вѣтрѣ S¹), R: водоносѣ T. —
²⁷³ соушь T, сѣще R. — ²⁷⁴ на мѧ лѣкъ R, на · д · редесати и · д · локотѣ T:
 надѣ · мѧ · лѣкътъ S, etc. (· м · ѿ · д · S¹), supposant une graphie analogue à celle
 de T. — ²⁷⁵ пламы S, etc., S¹ T, пламень R. — ²⁷⁶ прѣвъзидѣ Tr. — ²⁷⁷ пламы S, etc.,
 S¹, пламень T R. — ²⁷⁸ ом. T. — ²⁷⁹ зъли S, etc. (селен Tr), зъли S¹, противьну
 лѣчьбу зли T. — ²⁸⁰ всачьскыхъ T. — ²⁸¹ і съгрѣшихомѣ T: съгрѣшихомѣ бо
 S, etc. (d'après Dan., III, 29). — ²⁸² пламень T. — ²⁸³ иштѣ T. — ²⁸⁴ оувѣри сѧ T. —
²⁸⁵ Après послушающи, T abrège: зане не послужниша капицю, пр(а)вднѣ в(ог)ѣ
 избави ѧ. Нѣ вижѣ збо Навоходоносорѣ яко кровопадѣцъ скрѣпѣ и лѣвскѣ шюда
 имѣа вѣ. Градѣ полатни, цркъвъ пожьже, съсоудѣ с(кв)тлымъ изнесѣ въ ндоль-
 скоѣ трѣвище внесе. Колика казнии, etc. (11, 9). — ²⁸⁶ зане T (sans bo, mais le passage
 est remanié): lire peut-être занежѣ S¹.

ὅτι αἰμοβόρος, ἀγριώδης, λεοντώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων¹⁰⁶; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ δαστέα τῶν βασιλέων ἐκ τῶν τάφων ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὸν λαὸν ἐξηγμαλώτευσεν; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως¹⁰⁸ ἐξετύφλωσε, προιδόντος¹⁰⁷ τὰ τέκνα ἐσφαγμένα; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ χερουβὶμ συνέτριψεν, οὐ λέγω τὰ νοητά, ἄπαγε, μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς, ἄνθρωπε, ἀλλὰ τὰ γλυπτά, ὧν ἀνάμεσον ἐλάλει ὁ Θεὸς φωνῇ; Τὸ καταπέτασμα τῆς ἀγιοσύνης κατεπάτησε, τὸ θυμιατήριον λαβῶν ἐπὶ εἰδωλεῖον ἀπήνεγκε, πάντα τὰ προσφερόμενα περιεῖλε, τὸν ναὸν ἐκ θεμελίων ἐνεπύρισε¹⁰⁸. Πόσων τιμωριῶν ἄξιός ἦν, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ αἰχμαλωτίσαι τὸν λαόν, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερά σκεύη ἔνδον εἰδώλων θέσθαι; Ἄρ' οὖν οὐκ ἦν θανάτων μυρίων ἄξιός;

XVIII. Εἶδες¹⁰⁹ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἀπεθηριώθη¹¹⁰, ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν· ἑμαστιγοῦτο ἵνα σωθῇ. Εἶχεν ὄνυχας ὡς λέων· ἀρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων. Εἶχε τρίχας λεόντων¹¹¹. λέων γὰρ ἦν (Ps. XXI, 14) «ἀρπαῶν καὶ ὠρονόμενος». Χόρτον ὡς βοῦς ἤσθη· κτήνος γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδοκῶτα τὴν βασιλείαν. Ἐβάφη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δρόσου· ἐπειδὴ προιδὼν κατασβεσθὲν ὑπὸ τῆς δρόσου τὸ πῦρ, οὐκ ἐπίστευσε. Καὶ τί γίνεται; (Dan., IV, 31) «Μετὰ ταῦτα¹¹², φησὶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμοὺς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ¹¹³ τὸν Ὑψιστὸν ἠύλογησα¹¹³, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ἤνεσα καὶ ἐδόξασα». Ὅτε τοίνυν ἐπέγνω τὸν Ὑψιστὸν, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀνέπεμψε τῷ Θεῷ, καὶ ἦλθεν εἰς μεταμέλειαν ὧν διεπράξατο¹¹⁴, καὶ ἐπέγνω τὴν οὐκ εὐκαίαν ἀσθένειαν, τότε ὁ Θεὸς ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας.

¹⁰⁶ Var. καὶ ἀγριώτατος τὸν τρόπον, καὶ λεοντώδη, etc.: Sl répond à ἀγριώδης (ou ἀγριώδη, acc., selon les mss.) καὶ λεοντώδη τὸν τρόπον ἔχων (ἦν), mais « caractère » peut être une traduction libre de προαίρεσις. — ¹⁰⁸ Sl a le pluriel, mais peut être altéré. — ¹⁰⁷ Sl « ayant vu auparavant devant eux »: le traducteur a donné à προιδεῖν son sens usuel, et a ajouté « devant eux » (ou plutôt « devant lui ») d'après IV Reg., XXV, 7. — ¹⁰⁸ Sl répond à ἐνεπύρισε et non à la variante ἐνέπρησε. — ¹⁰⁹ Sl « vois-tu » (phrase interrogative). — ¹¹⁰ Sl « il fut rejeté » (mais l'altération s'explique en slave), suivi de « et ». — ¹¹¹ Var. τρίχας ἔσχεν ὡς λέοντος: Sl répond à εἶχε, et « comme » n'apparaît pas dans tous les mss.; le passage a été influencé par Dan., IV, 30 αἱ τρίχες αὐτοῦ ὡς λεόντων. — ¹¹² Sl « et il arrive ici, dit-il », sans τί, et peut-être avec une altération de μετὰ ταῦτα en ἐνταῦθα. — ¹¹³ Cette phrase manque dans Sl. — ¹¹⁴ Sl = ὧν διεπράξατο κακῶν.

ѡко крѣ[ва]вошадѣць²⁸⁷, сверѣпѣ и львовьскою²⁸⁸ штоудѣ имѣ²⁸⁹ кѣ; Не слыша ли ѡко кости ц(ѣса)рскы изъ гробнишѣ изнеси на свѣтъ; Не слыша ли ѡко люди и(с)плѣнова²⁹⁰; Не слыша ли ѡко очи ц(ѣса)рима²⁹¹ ослѣпи, прѣже видѣвшинимѣ²⁹¹ прѣдѣ собою чада своя неколко²⁹²; Не слыша ли ѡко хероу-
 5 вимѣ²⁹³ съкроуши, не мѣнѣ разо(умън)ынхъ²⁹⁴, ни оубо, не напишѣю²⁹⁵ сего, Fol. 17^v
 чл(овѣ)чи, нь из[ъ]ва(т)нымъ²⁹⁶, ихъже по средѣ в(ог)ь гл(агол)аше гласомъ;
 Прѣпоноу с(ва)тынъноу попяра, кадильницю вѣзьмѣ въ идольскомъ трѣ-
 вишѣ несе²⁹⁷, вѣса приносимаа отъа, црѣвь отъ основании огнемъ пожже
 Колика казни²⁹⁸ вѣши достоннѣ, зани изви ц(ѣса)рѣ, зани пожже с(ва)таа,
 10 зани плѣни люди, зани с(ва)т(ы)а²⁹⁹ съсуды оутрѣ въ идолствѣ поло-
 жи³⁰⁰; (Б)оли³⁰¹ оубо не бѣши ли многомъ³⁰² съмьртѣмъ достоннѣ;

XVIII. Видиши ли величество³⁰³ зьли; приди оуже на в(о)жнѣ чл(о)в(ѣ)ко-
 любии. Отъвѣрженѣ³⁰⁴ выте и въ плстыи живаше · ранавъ бываше да са
 сп(а)сетѣ³⁰⁵. Имаше [бо]³⁰⁶ ногъти ѡко и³⁰⁷ лѣкѣ · вѣсхититель бо³⁰⁸ бѣше
 15 с(ва)тымѣ. Имаше³⁰⁹ власы ѡко³¹⁰ львовы · лѣкѣ бо бѣше³¹¹ (вѣсхитаа | ри-
 кѣ³¹². Сѣно акы³¹³ волѣ ашаше) · скотѣ бо бѣше, не вѣды давѣшааго нмоу* Fol. 18^r
 ц(ѣса)рство³¹⁴. Омочи са тѣло нго отъ росы · пониже прѣже видѣвъ оу-
 гасъше³¹⁵ отъ росы огнь, не вѣрова³¹⁶. И бываать³¹⁷ съде, рече, азъ Навходо-
 носоръ очи свои на и(с)бо вѣзвед(оу)хъ, и³¹⁸ живештоуоумоу³¹⁹ въ вѣкы вѣспѣхъ
 20 и прославнхъ. И҃гда³²⁰ же позна вышайшааго, (и)³²¹ похвальнымъ вѣспѣсти гласы
 в(ог)оу³²², и приде въ поклании ихъже сътвори зьли³²³, и позна свои нмошѣ,
 тѣгда в(ог)ь вѣзвестѣ³²⁴ нмоу чьстѣ ц(ѣса)рства.

²⁸⁷ крѣвошадѣць RT: крѣвакошадѣць S, etc. — ²⁸⁸ сверѣпѣ и ловьскѣю S¹, сверѣпѣ и львѣску T, сверѣпѣ и львѣскѣи нрѣвь R: lire sans doute сверѣпѣ и львовьскою. — ²⁸⁹ имѣа T R. — ²⁹⁰ люди исплѣнова Vostokov (sûrement d'après R): людей плѣнова S, etc. (люди S¹). — ²⁹¹ Peut-être altéré d'un singulier comme цѣсарѣкѣ (adj.) ... видѣкѣшоу. — ²⁹² Sic S Sol Tr (sans doute mal compris). — ²⁹³ хероувимѣисъкроуши S Tr, ропстѣ хероувимѣ, исъкроуши Sol. — ²⁹⁴ (не мѣнѣ) разѣмнѣ R: разоримынхъ S, etc. — ²⁹⁵ нн оубо помышай чѣче тогѣ R. — ²⁹⁶ и зѣвлнымъ S, etc., S¹, съдѣланнѣ R. — ²⁹⁷ внеси T (remanié). — ²⁹⁸ казни S¹, какѣкы казни R. — ²⁹⁹ сѣтѣа T: сѣта S, etc. — ³⁰⁰ съсуды въ идоложертвици ѡскверни T. — ³⁰¹ боли T S¹: боли S (avec в peut-être par surcharge sur в), боли Sol Tr U. — ³⁰² многомъ T. — ³⁰³ величество T. — ³⁰⁴ Sic S T: lire sûrement оверѣрнѣ = ἀπεθ-
 ρισθέν. — ³⁰⁵ да сѣтъ са T. — ³⁰⁶ имѣаше T (sans бо). — ³⁰⁷ акы T. — ³⁰⁸ и вѣсхититель бо T. — ³⁰⁹ имѣаше T Sol. — ³¹⁰ ѡко S, etc., R, manque dans T. — ³¹¹ бѣше T, etc., вѣше R. Lacune d'une ligne dans S, etc., comblée par T R. — ³¹² рыкѣа R. — ³¹³ ѡко R. — ³¹⁴ црѣва T; le génitif peut être ancien. — ³¹⁵ угасъша T, оугашъше S¹: les copistes comprenaient le verbe au sens transitif (оугасити pour оугасити). — ³¹⁶ не вѣрова м T (correction d'après Dan., III, 95, où il est dit que Nabuchodonosor a cru). — ³¹⁷ бываать S Sol Tr, бывають T S¹. — ³¹⁸ вѣзведѣ · i T: вѣзведѣи S, etc., S¹ (qui peut être altéré d'un aoriste de type archaïque: вѣзвѣсъ). — ³¹⁹ живештоу T, живѣшимъ S¹. — ³²⁰ и҃гда T. — ³²¹ i T, manque dans S, etc. — ³²² бѣи T. — ³²³ слѣ S¹. — ³²⁴ вѣзда T.

XIX. Τί οὖν; τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ τοιαῦτα διαπραξαμένῳ καὶ ἑξομολογησαμένῳ δέδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν βασιλείαν· σοὶ δὲ μετανοοῦντι οὐ δίδωσι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν ἐπαξίως πολιτεύσῃ; Φιλάνθρωπος ὁ Κύριος καὶ ταχὺς εἰς συγχώρησιν, βραδὺς δὲ¹¹⁵ εἰς τιμωρίαν. Μηδεὶς οὖν ἀπελπίσῃ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Πέτρος ὁ κορυφαιότατος καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων¹¹⁶ ἐπὶ παιδικαρίου ἠενήσατο τοὺς τὸν Κύριον, ἀλλὰ μεταμεληθεὶς ἔκλαυσε πικρῶς. Τὸ δὲ κλαῦσαι¹¹⁷ τὴν μετάνοιαν τὴν ἐγκάρδιον παρίστησι· καὶ διὰ τοῦτο οὐ μόνον ἔλαβε τὴν ἄφεσιν ἐπὶ τῇ ἁρνήσει, ἀλλὰ γὰρ¹¹⁸ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἔσχεν ἀναφαίρετον.

XX. Ἐχοντες οὖν, ἀδελφοί, πολλοὺς τύπους τῶν ἁμαρτησάντων καὶ μετανοησάντων καὶ σωθέντων, προθύμως καὶ αὐτοὶ ἑξομολογήσασθε τῷ Κυρίῳ, ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προγεγενημένων ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς καταξιωθῆτε, καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσητε βασιλείαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ...¹¹⁹, ᾧ ἔστιν¹²⁰ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹¹⁵ δέ manque dans Sl. — ¹¹⁶ La traduction slave doit être « Le chef suprême des apôtres » (avec des altérations dans les mss.). — ¹¹⁷ Sl « par les pleurs », qui peut répondre à τῷ κλαῦσαι (sans δέ). — ¹¹⁸ γὰρ n'est pas traduit. — ¹¹⁹ Sl = Ἰησοῦ Κυρίου ἡμῶν. — ¹²⁰ ἐστίν manque dans Sl.

XIX. Что оубо; Навъходоносороу ли (т)акова³²⁵ сътворшоу и исповѣдавшоу сѧ дасть прощении и ц(ѣса)рство - а тебѣ каюштоу сѧ не дасть (л)и³²⁶ прощениа грѣховнааго³²⁷ и н(е)б(е)снааго ц(ѣса)рства³²⁸, дште достоннѣ пожившии; Чл(о)в(ѣ)колюбъць исть б(ог)ъ и скоръ на прощении [грѣховнои]³²⁹,
 5 моуданъ³³⁰ на моучении³³¹. Никтоже оубо да не отъчаетъ своего сп(а)сѣннѧ. Петръ³³¹ пръвостатѣль вър'ховнии ап(ост)олъ³³² равничноу отъвѣрже сѧ тришды г(оспод)а, нъ пока³³³въць сѧ плака сѧ горьцѣ. Палчымъ срдчьномъ покаании Fol. 18^v
 прѣстави³³³, и сего ради не тьчнѣ³³⁴ (прѧ)³³⁵ прощении отъмѣта(ни)а³³⁶, нъ и ап(осто)лскыи санъ имѣ неотъятнѣ.

10 XX. Имжшѣ оубо, братиѣ, мнѡгы образы съгрѣшавъшинухъ³³⁷ и пока
 авъшь³³⁸ сѧ и сьпасенъ³³⁹, спѣшьнѣ³⁴⁰ и въ исповѣдантѣ³⁴¹ сѧ г(оспод)оу, да
 и прощении примете прѣжде бывъшинухъ грѣхъ, и н(е)б(е)снааго дара съпо
 добите сѧ, (и)³⁴² н(е)б(е)сьномъ наслѣдоу(и)тѣ³⁴³ ц(ѣса)рство съ вьскли с(кв)
 тыниа. О Х(ръст)ѣ І(ису)сѣ г(оспод)ѣ нашемъ, имже³⁴⁴ слава въ вѣкы вѣ
 15 коль. Аминѣ.

³²⁵ таковаѧ Т: каковаѧ S, etc. — ³²⁶ ли S¹: не дасть · и S, etc. (не дасть ли · и Т), а тебе ли... не дасть Т. — ³²⁷ грѣховъ Т. — ³²⁸ црѣва нѣнго Т. — ³²⁹ грѣховнои S, etc., manque dans Т. — ³³⁰ моуданъ S Т, мударъ Тг, моуданѣ Sol (le rajouté d'une autre eglise), муданъ S¹ U R. — ³³¹ Т abrégé: на мѣчени · а петръ пркостатѣль аплкъ · ѿвергъ сѧ і плака · і плачѣмъ, etc. (l. 7). — ³³² Lire sans doute ап(осто)л(ь)скъ Т; верховни Тг S¹, вер'ховниѣ Sol. — ³³³ прѣстави S Sol, предъстави Т S¹. — ³³⁴ сего дѣла не токмо Т. — ³³⁵ прѧ Т, от. S, etc. — ³³⁶ ѿмѣтаніа Т: отъмѣтаѧ S, etc. — ³³⁷ сгрѣшивши Т S¹ Тг. — ³³⁸ покавше Т S¹ Sol Тг. — ³³⁹ спнѣ Т, спнѣи S¹. — ³⁴⁰ спѣшно Т. — ³⁴¹ Исповѣжте гѣ Т; lire sans doute исповѣдите сѧ. — ³⁴² і Т, manque dans S, etc. — ³⁴³ наслѣдѣте S¹: наслѣдоуите S, etc., нѣноі црѣво наслѣдуите Т. — ³⁴⁴ Т s'interrompt à імѣ.